

“เกลอ”

ระบบเศรษฐกิจชุมชนของภาคใต้

เรื่องราวของการพึ่งพิงของ “เพื่อนตาย”
ที่เติบโตในระบบนิเวศต่างกัน
แต่ผูกพันกันด้วยน้ำใจและการแลกเปลี่ยน
ก่อนการพัฒนาระบบคมนาคมทางบก

ผู้วิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชุติทธิ์ ชูชาติ

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
เกลอ : ระบบเศรษฐกิจชุมชนของภาคใต้

ชูลิทธิ์ ชูชาติ

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนส่วนหนึ่งจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย (สกว.) พ.ศ. 2559 และอีกส่วนหนึ่งจากเงินทุนของผู้วิจัย

พ.ศ. 2567

ชื่อแผนงานวิจัย	เกลอ : ระบบเศรษฐกิจชุมชนของภาคใต้
ผู้วิจัย	ชูลิทธิ์ ชูชาติ
หน่วยงาน	ศูนย์ศึกษาศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ปีที่วิจัย	2567

บทคัดย่อ

รายงานวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนที่ทำให้เกิดเกลอ บทบาทและการสิ้นสุดของเกลอ เน้นพื้นที่วิจัยที่จังหวัดนครศรีธรรมราช และบริบทของพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยค้นพบว่า เกลอ เป็นวัฒนธรรมของภาคใต้ในการผูกมิตรระหว่างเด็กชาย หรือหญิงวัยเดียวกันในพื้นที่ ซึ่งมีระบบนิเวศแตกต่างกัน เพื่อให้เด็กทั้งคู่ได้เป็นเกลอ ช่วยเหลือพึ่งพิงอิงกัน ในการดำเนินชีวิตและแสวงหาผลผลิตบางอย่างที่จำเป็น แต่พื้นที่ของตนเองผลิตไม่ได้

ระบบทุนนิยมที่เข้ามาตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ไม่สามารถทำลายระบบเกลอในท้องถิ่นกัณดาร ห้างไกล เพราะขาดการคมนาคม หลังจากการพัฒนาการคมนาคมในต้นพุทธศตวรรษที่ 26 ผลผลิตเข้าสู่หมู่บ้านสะดวกขึ้น การพึ่งพิงอิงกันจึงลดน้อยลง จึงทำให้ระบบเกลอลดบทบาทหมดความสำคัญ และสูญสิ้นในกลางพุทธศตวรรษที่ 26

อย่างไรก็ตาม ระบบเกลอมีคุณค่าทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม จึงควรพัฒนาส่งเสริมเพื่อความเข้มแข็ง ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจชุมชน และวัฒนธรรมชุมชน

คำสำคัญ : เกลอ วัฒนธรรมชุมชน เศรษฐกิจชุมชน

Research Title : Pal Community Economic System of the Southern Thailand.
 Researcher : Choosit Choochat
 Department : King's Philosophy for Local Development Center Chiang Mai
 Rajabhat University
 Research Grant : Some budgets from the National Research Council of Thailand
 (TRF.)
 Published Year : 2024

Abstract

This research aims to study the community context that creates Pals, their roles, and the ending of Pals. Emphasis on Nakhon Si Thammarat Province and its context.

The results of the research found that pals are a community culture in southern Thailand. To make pals with boys or girls of the same age in areas with different terrain and resources to be pals in helping each other in living life and seeking certain products that are necessary but not available in the area.

The capitalism had been in the place since the 24th Century was unable to destroy the local cultural system far away in a deserted place because of lack of transportation.

After the development of transportation in the early 26th Century, it was easier for produce to enter the village. The dependency is reduced. As a result, the role of the pals was reduced and lost its importance and disappeared in the middle of the 26th century.

However, the pals system had both economic and social value. Therefore, it should be developed and promoted to be story and have a positive impact on the community economy and community culture.

Keywords : Pal. Community Culture. Community Economy.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องนี้ ได้ศึกษาต่อบทความวิชาการเรื่อง “ผีอินุ้ย เกลือเขา เกลือเล ในมิติเศรษฐกิจสังคม” ซึ่งนำเสนอในการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “วัฒนธรรมและเศรษฐกิจชุมชนภาคใต้” ในวันที่ 13 - 15 กุมภาพันธ์ 2560 ณ ห้องประชุมเล็ก หอประชุมเฉลิมพระเกียรติฯ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

ในการเสนอบทความครั้งนั้น ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และได้รับการสนับสนุนจากศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ เกียรติคุณ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ที่สนับสนุนให้ผู้วิจัยเข้าร่วมในการสัมมนาทางวิชาการดังกล่าวแล้ว และช่วยสนับสนุนให้ผู้วิจัยได้รับทุน และขอขอบคุณนักวิชาการหลายท่านที่วิจารณ์ให้ข้อเสนอแนะ

ขอขอบคุณ ชาวบ้าน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเรื่อง เกลือ งานการเขียนบทความสำเร็จลุล่วงด้วยดี ต่อมาผู้วิจัยได้ใช้งบประมาณส่วนตัวลงพื้นที่ภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนครศรีธรรมราช และเขตจังหวัดติดต่อกันหลายครั้ง เพื่อศึกษาเรื่องเกลือเพิ่มเติม จนแล้วเสร็จลุล่วงเป็นงานวิจัยฉบับนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ขอบเขตของเนื้อหา	2
วิธีการวิจัย	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
บทที่ 2 แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	3
แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม	3
แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน	5
แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมชุมชนของศาสตราจารย์ เกียรติคุณ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา	10
วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	12
บทที่ 3 ภูมิหลังนครศรีธรรมราช	15
พื้นฐานประวัติศาสตร์สังคมนครศรีธรรมราช	15
สังคมวัฒนธรรม	17
สภาพภูมิศาสตร์และการคมนาคม	17
ด้านการปกครอง	18
ผู้น้อยในเขตอำเภอลำพูน และอำเภอฉวาง	19
บทที่ 4 เกลือ	20
สาเหตุการเกิดเกลือ	20
- การเกิดเกลือเนื่องจากปัจจัยทางภูมิศาสตร์และการคมนาคม	23
- การเกิดเกลือเนื่องจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ	24
- การเกิดเกลือจากปัจจัยสังคมและวัฒนธรรม	26
การผูกเกลือ	27

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
เกลอและประเภทของเกลอ	29
คุณค่าของเกลอ	31
การสิ้นสุดการผูกเกลอ	34
- การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ	34
- การพัฒนาการคมนาคม	34
- การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก	37
- การเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม	37
บทที่ 5 บทสรุป	39
บทสรุป	39
อภิปรายผล	41
ข้อเสนอแนะ	42
บรรณานุกรม	43

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาความสำคัญของปัญหา

สภาพทางภูมิศาสตร์กายภาพ เป็นตัวแปรอิสระทำให้เกิดระบบนิเวศที่แตกต่างกัน และระบบนิเวศ เป็นบ่อเกิดของทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในความต้องการ (Need) ปัจจัย4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค

พฤติกรรมเศรษฐกิจในระบบทุนนิยม (Capitalism) ได้เกิดขึ้นในประเทศไทยตั้งแต่สนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ.2398 (เขมภัทร ทฤษฎีคุณ, 2564) แต่ระบบทุนนิยมมิได้ทะลุทะลวงเข้าสู่ชนบทไทย ทั้งนี้เพราะขาดปัจจัยพื้นฐานในการผลิต (Infrastructure) และระบบการตลาด อีกทั้งสังคมไทยขาดความอิสระ อยู่ในระบบไพร่ และระบบทาส จึงขาดแรงงานเสรีในการกระตุ้นระบบทุนนิยม (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2018)

ถึงแม้ว่าระบบทุนนิยมได้เริ่มต้นหลังจากสนธิสัญญาเบาว์ริง (พ.ศ.2398) แต่ระบบทุนนิยมไม่สามารถทะลุทะลวงเข้าสู่หมู่บ้านได้เพราะขาดปัจจัยพื้นฐานในการผลิต จึงทำให้ระบบโครงสร้างของหมู่บ้านไม่ถูกทำลาย วัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมในยุโรป (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2563)

ลักษณะเช่นนี้ก็เช่นเดียวกับภาคเหนือ ในระยะเริ่มต้นของทุนนิยม อิทธิพลของตะวันตกได้เข้ามาถึงบางเฉพาะเจ้านาย และพ่อค้าในเมือง ส่วนชนบทที่ห่างไกล ทุนนิยมก็ไม่สามารถทะลุทะลวงได้ (ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์, 2563) สำหรับภาคใต้ ถึงแม้เป็นหัวเมืองท่าค้าขายทางทะเลมาตั้งแต่โบราณถึงสมัยทุนนิยม และมีการสร้างทางรถไฟสายใต้เสร็จในปีพ.ศ.2464 แต่ทุนนิยม เช่น การค้าข้าวเปลือกกลุ่มแม่น้ำปากพนัง การทำเหมืองแร่และการค้าขายยางพารา ก็ขยายตัวในเฉพาะตัวเมือง อันเป็นที่ตั้งของจังหวัด และอำเภอชายทะเลที่เคยค้าขายในอดีต เช่น อำเภอปากพนัง เป็นต้น

สำหรับชุมชนหมู่บ้าน ก็ยังดำรงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นไว้ได้ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และกิตติ ตันไทย.บก. (2560)

การเกิดขึ้นของระบบทุนนิยม แต่ขาดการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต เช่น การขนส่ง การสื่อสาร และสาธารณสุขโรค ทำให้เมืองถูกตัดขาดจากหมู่บ้านชนบท ผลผลิตของระบบทุนนิยม และผลผลิตจากหมู่บ้านเกิดการแลกเปลี่ยนน้อยมากเฉพาะสิ่งจำเป็นจริง ๆ เช่น ไม้ขีดไฟ น้ำมันก๊าด เสื้อผ้า อุปกรณ์เครื่องใช้บางอย่าง การยังชีพสำคัญที่เป็นพื้นฐานต่อการดำรงชีวิต คือ การเกษตร

เพื่อบริโภค จึงต้องใช้การพึ่งพิงอิงกัน โดยผ่านเศรษฐกิจชุมชนเป็นหลัก คือ ระบบเกลอ เพื่อสนองความต้องการ (Need) ของชีวิต

ด้วยเหตุผลดังกล่าวแล้ว จึงได้ศึกษาเรื่องเกลอในระบบเศรษฐกิจชุมชนภาคใต้ จากจุดกำเนิดของระบบทุนนิยม ถึงการสูญสลายของระบบเกลอในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนที่ทำให้เกิดเกลอ
2. เพื่อศึกษาสภาพและบทบาทของเกลอ
3. เพื่อวิเคราะห์ว่า ทำไม เกลอ จึงสูญสลายกลางพุทธศตวรรษที่ 26

ขอบข่ายของเนื้อหา

1. ขอบข่ายของพื้นที่ เจาะลึก เก็บตัวอย่างเฉพาะในพื้นที่จังหวัด นครศรีธรรมราช แต่ก็โยนไปยังจังหวัดอื่นๆ ในภาคใต้ ที่เกี่ยวข้องกับเกลอ ระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2398 - พ.ศ. 2520 อย่างไรก็ดีตามเกี่ยวกับเรื่อง วัฒนธรรม การสะสมของกาลเวลาจนตกผลึก เป็นสิ่งสำคัญ
2. ขอบข่ายของเนื้อหาเกี่ยวข้องกับบริบทของภูมิสังคมและเศรษฐกิจในการเกิดเกลอ ความสัมพันธ์และการสิ้นสุดของเกลอ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรประกอบด้วย ประชาชนในเขตพื้นที่จังหวัด นครศรีธรรมราช และจังหวัดอื่น ๆ ในภาคใต้ที่มีบริบทเชิงเศรษฐกิจและสังคม เกี่ยวข้องกับ นครศรีธรรมราช

กลุ่มตัวอย่าง เก็บกลุ่มตัวอย่างจาก พ่อ แม่ หรือคนที่เคยเป็นเกลอ หรือมีพี่น้องเป็นเกลอ เป็นกลุ่มตัวอย่างแบบผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้เพื่อเป็นแนวทางในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เปิดโอกาสให้ผู้ตอบตอบคำถามได้อิสระ แล้วผู้วิจัยวิเคราะห์ สังเคราะห์ คำตอบ แบบการสังเกตจากบุคลิกภาพ บริบทของพื้นที่และอุปกรณ์ต่าง ๆ

3. การรวบรวมข้อมูล การรวบรวมข้อมูลได้จากการสัมภาษณ์โดยตรงจากผู้วิจัย โดยไม่ต้องใช้ตัวแทน และรวบรวมข้อมูลจากประสบการณ์ตรงของผู้วิจัย ประกอบกับการสัมภาษณ์ การสังเกต การศึกษาจากเอกสาร และวรรณกรรมมุขปาฐะ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และเอกสารนำมาวิเคราะห์ข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูลว่าตรงกัน น่าเชื่อถือได้หรือไม่ นอกจากนี้ต้องวิเคราะห์เนื้อหาจากวรรณกรรมมาปะติดปะต่อจนวัฒนธรรมในรูปแบบนามธรรม เช่น ค่านิยม ศักดิ์ศรี ความเชื่อ ซึ่งอยู่ในคำพังเพย สุภาษิต หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ประกอบด้วย ในการสรุปหาข้อยุติของข้อมูล

5. การเสนอข้อมูล เสนอข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์จากเนื้อหาสาระที่ค้นพบ อาจมีภาพหรืออุปกรณ์อย่างอื่นประกอบ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จากขอบข่ายของเนื้อหาดังกล่าวแล้ว การค้นพบลักษณะของวัฒนธรรม ชุมชนในอดีตที่เพ่งจางหายไป อาจพัฒนา ปรับเปลี่ยน เพื่อรื้อฟื้น ผลิตซ้ำ วัฒนธรรมชุมชนขึ้นมาใหม่ ในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ภายใต้บริบทของสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศบนพื้นฐานที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อป้องกัน "วัฒนธรรมแบบนำเข้า" อันจะนำไปให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างเลื่อนลอย ชุมชนควรเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของชุมชน โดยการผสมผสานอย่างกลมกลืนกับนวัตกรรม หรือเทคโนโลยีใหม่จาก ภายนอก เพื่อให้สังคมใหม่ก้าวหน้าไปอย่างมั่นคง ยั่งยืน และเท่าทัน

นิยามศัพท์เฉพาะ

เกลอ หมายถึง บุคคลเพศเดียวกัน อายุรุ่นเดียวกัน แต่มิได้เป็นญาติ ได้ผูกมิตรเป็นเพื่อน เพื่อพึ่งพิงอิงกันตั้งแต่วัยเด็ก โดยความตกลงยินยอมของพ่อแม่ทั้งสองฝ่าย

วัฒนธรรมชุมชน หมายถึง แบบแผนในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรม

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง ระบบเศรษฐกิจ วัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์ผ่านเกลอ เครือญาติ ระหว่างท้องถิ่น ซึ่งมีลักษณะทางภูมิศาสตร์แตกต่างกัน แต่ต้องพึ่งพิงอิงกันในการผลิต

บทที่ 2

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด (Thought) ที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดที่เกี่ยวข้องในการศึกษา ประกอบด้วยหัวข้อต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม
2. แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน หรือวัฒนธรรมชุมชน
3. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนของศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม เรื่อง วัฒนธรรมหลวงและวัฒนธรรมราษฎร์

นิยามศัพท์ของวัฒนธรรมในทางวิชาการให้ความหมายคล้ายคลึงกัน แต่นิยามศัพท์วัฒนธรรมในทางการเมืองอาจแตกต่างจากนิยามศัพท์ทางวิชาการบ้าง เช่น พ.ร.บ. วัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงความจริงใจองงาม ความเป็นระเบียบ ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน

Encyclopedia of Social Science ได้นิยามว่า วัฒนธรรม คือ มรดก ของสังคม เป็นลักษณะเฉพาะในการดำรงชีวิตของกลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกัน และได้มีการเปลี่ยนแปลงให้เจริญตามยุคสมัย

เอ็ดเวิร์ด บี ไทเลอร์ (Edward B. Tylor) ได้นิยามว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งทั้งหมดที่มีลักษณะซับซ้อน ซึ่งรวมทั้งความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี และความสามารถอื่นๆ รวมทั้งอุปนิสัยต่างๆ ที่มนุษย์ได้มาโดยการเรียนรู้จากสมาชิกของสังคม (<http://kb.psu.ac.th/psukb/bitstream/2010/6194/15/chapter2pdf>)

วัฒนธรรมหรือวิถีการดำเนินชีวิต (The Way of Life) ของมนุษย์ใน สังคม จัดแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) และวัฒนธรรมทางจิตใจ (Non-Material Culture) หรือวัฒนธรรมทางรูปธรรม และวัฒนธรรมทางนามธรรม วัฒนธรรมทั้งสองประการผสมผสานกลมกลืนซึ่ง กันและกัน ด้วยความงาม คุณค่า ศักดิ์ศรี ความเชื่อ หรือสิ่งอื่นๆ ในด้านจิตใจ ผสมผสานในด้านวัตถุ ซึ่งมีรูปทรง แต่มีความศักดิ์สิทธิ์ ความงาม และคุณค่า

UNESCO ได้แบ่ง "มรดกวัฒนธรรม" ออกเป็น 2 ส่วนคือ มรดก วัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) เช่น โบราณสถาน ศิลปวัตถุ ฯลฯ และมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) เช่น ภูมิปัญญา ทรัพย์สินทางปัญญา ระบบคุณค่า ความเชื่อ พฤติกรรมและ วิถีชีวิต (อมรรัตน์ เทพกำปนาท ใน <http://www.culture.go.th/study.php?yyy=2548MM=5dd=16>)

โรเบิร์ต เรดฟิลด์ (Robert Redfield) นักมานุษยวิทยา สังคมวิทยา ได้ จัดแบ่งวัฒนธรรม ออกเป็น 2 ระดับ คือ วัฒนธรรมหลวง (Great Tradition) และ วัฒนธรรมราษฎร์ (Little Tradition) (<http://www.academia.edu...> Great_Tradition_and_Little Tradition Reconsidered.) วัฒนธรรมหลวง เป็น วัฒนธรรมกระแสหลักของชาติ เป็นเอกลักษณ์ คนส่วนใหญ่ยอมรับและ ปฏิบัติทั้งในด้าน นามธรรม และรูปธรรม แต่วัฒนธรรมราษฎร์ เป็นวัฒนธรรม เฉพาะท้องถิ่นหรือเฉพาะหมู่ชน เช่น ชน กลุ่มน้อยของชาติ

อย่างไรก็ตาม คนในชาติย่อมมีวัฒนธรรมทั้งสองอย่างควบคู่กันเสมอ แต่เวลาในการใช้ วัฒนธรรมในวิถีชีวิตอาจแตกต่างกัน

วัฒนธรรมราษฎร์หรือวัฒนธรรมท้องถิ่น บางครั้งถูกมองว่าด้อยกว่า วัฒนธรรมหลวงจนถูก เรียกว่า วัฒนธรรมของคนชายขอบ หรือคนห่างไกล จากศูนย์กลางของความเจริญ

ในบทความเรื่องนี้ ยอมรับว่า วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตที่เป็นมรดกของ สังคม ทั้งนามธรรมและ รูปธรรม วัฒนธรรมเป็นสรรพสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง ย่อม ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง เกิดใหม่ หรือสูญสิ้นตาม บริบทของสิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติและทางสังคม วัฒนธรรมมีทั้งการนำเข้าจากสังคมภายนอก หรือ เกิดจากสังคมภายใน แล้วมีการผสมผสาน ยอมรับหรือปฏิเสธ คือมีทั้งความ กลมกลืนและความ ขัดแย้งในสังคมหนึ่งๆ ย่อมมีทั้งวัฒนธรรมหลวง และ วัฒนธรรมราษฎร์หรือวัฒนธรรมชาวบ้าน

2. แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน หรือวัฒนธรรมชุมชน

ในระหว่าง พ.ศ. 2520-2550 มีนักวิชาการหลายคนที่ค้นคว้าวิจัยเกี่ยว กับเศรษฐกิจและ วัฒนธรรมชุมชน หรือวัฒนธรรมชาวบ้านและมีผลงานต่อ เนื่องอย่างสม่ำเสมอ ในการนำทฤษฎี ประสานกับสภาพความเป็นจริงในสังคม ชวนาไทย มิใช่เป็นงานวิชาการเชิงทฤษฎีอย่างเดียว นักวิชาการกลุ่มนี้ ได้แก่ (บางท่านมีตำแหน่งทางวิชาการ แต่ผู้เขียนไม่ได้เขียนนำหน้าชื่อหมดทุกคน)

ดร.กาญจนา แก้วเทพ

ดร.กนกศักดิ์ แก้วเทพ

ศ.(เกียรติคุณ) ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

ดร.ชยันต์ วรรณะภูติ
 บาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร
 นายแพทย์ประเวศ วะสี
 ศ.ดร.ยศ สันตสมบัติ
 พรพิไล เลิศวิชา
 ศรีศักร วลลิโหมดม
 ดร.สนิท สมัครการ
 ดร.สุเทพ สุนทรเภสัช
 ศ.สุวิทย์ อธิศาสด
 ศ.สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์
 ดร.เสรี พงศ์พิศ
 ดร.อคิน รพีพัฒน์
 ศ.ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการในรูปแบบของนักพัฒนาชุมชน หรือนัก วิชาการที่ให้ “ศาสตร์ บริสุทธิ์” แต่ไม่ประยุกต์กับสังคมไทยในเชิงเศรษฐกิจ วัฒนธรรมชุมชน

ในส่วนของนักวิชาการ นักพัฒนา หรือผู้ใช้ทฤษฎีประสานกับภาค ปฏิบัติ และคิดค้นวิธีการ ใหม่ ซึ่งเหมาะสมกับเศรษฐกิจชุมชนหรือชุมชนชาว บ้าน มีหลายท่านที่ประสบผลสำเร็จ เช่น บาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร ประยงค์ วรรณรงค์ บำรุง บุญปัญญา วันวรร จะนู (ดูรายละเอียดใน ฉัตร ทิพย์ นาถสุภา และวันวรร จะนู, บรรณาธิการ 2555)

ในจำนวนนักวิชาการเชิงเศรษฐกิจและวัฒนธรรมชุมชนดังกล่าวแล้ว ขอยกตัวอย่างแนวคิด ของ ศ.เกียรติคุณ) ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ซึ่งเป็น อาจารย์ของผู้เขียน และใกล้ชิดมากที่สุด

งานวิชาการยุคเริ่มต้น (พ.ศ. 2511-2520) ของ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เป็นงานวิชาการด้าน รัฐศาสตร์ และแนวคิดทางเศรษฐกิจการเมืองเชิงวิเคราะห์ทฤษฎีตะวันตกมากกว่าแสดงข้อเท็จจริงใน สังคมไทย งานส่วนมาก จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ซึ่งเป็นสำนักพิมพ์งานวิชาการที่โด่ง ดังในยุคนั้น

ระยะลงสู่ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยและวิวัฒนาการเศรษฐกิจ หมู่บ้านไทย (พ.ศ. 2521- 2530) ความผันแปรทางวิชาการนี้เกิดขึ้น เมื่อ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้เป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชา ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ในระดับปริญญาโทที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและได้ศึกษาเอกสารขั้นต้น

จาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ในระยะนี้ทำให้ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ต้องเดินทาง เข้าสู่หมู่บ้านในประเทศไทยหลายๆ ครั้ง เพื่อเขียนงานวิจัย

ในระยะเวลาดังกล่าวแล้ว ได้ผลิตงานซึ่งเป็นรากฐานของเศรษฐศาสตร์ การเมืองไทยที่สำคัญที่สุด ร่วมกับนักวิชาการคนอื่นๆ 2 เล่ม" คือ "The Political Economy of Siam 1851-1910" (ค.ศ. 1978) และ The Political Economy of Siam 1910-1932 (ค.ศ. 1981) นอกจากนี้ก็ยังมียานวิชาการอีก หลายเล่มเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย โดยเน้นเศรษฐกิจหมู่บ้าน

หลังจากปี พ.ศ. 2528-2534 ได้ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนหมู่บ้าน เปรียบเทียบ ต่อจากนั้นก็ได้นับความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนเชิงประวัติ ศาสตร์มากยิ่งขึ้น จากปี พ.ศ. 2540 ถึงปัจจุบัน ได้ศึกษาทฤษฎีที่สนับสนุน เส้นทางเศรษฐกิจชุมชนและร่วมวิจัยเศรษฐกิจวัฒนธรรมชุมชนเปรียบเทียบทั้งในประเทศไทย และกลุ่ม "ไท" นอกราชอาณาจักรไทย

ก่อนอธิบายถึงแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนของ ศ.เกียรติคุณ) ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ขอยกตัวอย่างแนวคิดของนักวิชาการไทย 2 ท่าน ที่มี อิทธิพลต่อแนวความคิดของ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา พอสมควร คือ อาจารย์ สุภา ศิริमानนท์ และบาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร

ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้สรุปแนวคิดหลักของ อาจารย์สุภา ศิริमानนท์ ว่า

"วิพากษ์รัฐศักดินาและทุน ขณะเดียวกันศึกษาทำความเข้าใจชีวิตที่ถูก เอาไว้เอาเปรียบของ ผู้คนสามัญ หากทางเชิดชู พลิกฟื้นชีวิตของผู้คนสามัญ สร้างให้เกิดสังคมใหม่ที่มีพื้นฐานบนความเป็นจริงของชีวิตและความไม่ฝืน ของคนจำนวนมากนี้ คือเป็นระบบเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของสามัญชน เป็น ระบบที่สมาชิกรักใคร่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ร่วมมือกันแทนการแข่งขันและ เอาไว้เอาเปรียบ" (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2544: 17)

ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้กล่าวถึงแนวคิดของอาจารย์สุภา ศิริमानนท์ ต่อไปอีกว่า “แนวคิดหลักของท่านอาจารย์สุภาคือ ทำความเข้าใจระบบเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชาวบ้านธรรมดา สภาวะอดีตและปัจจุบันที่ระบบนี้ถูกเอาเปรียบจากรัฐและทุน และพยายามสร้างสังคมไทยใหม่ที่พลิกฟื้นระบบ ของชาวบ้านกลับเป็นระบบหลัก ยึดโยงระบบเศรษฐกิจใหม่ด้วยวัฒนธรรมพึ่งพาอาศัยกันเองและน้ำใจของชาวบ้านแทนปัจจัยอำนาจและเงิน เป็นระบบ ที่รัฐและทุนต้องเคารพและ ฟังเสียงชาวบ้านสามัญ เป็นแนวคิดเศรษฐศาสตร์ ที่ผูกพัน มีพันธะและอยู่ฝ่ายสามัญชน นี่คือนโยบายที่พวกเราชาวเศรษฐศาสตร์ การเมืองเรียนรู้และสืบทอดจากท่านอาจารย์สุภา ปวารณาตัวที่จะขอเป็น ทายาททางความคิดกลุ่มหนึ่งของท่าน” (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2554: 18)

แนวคิดของบาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร ผู้ใกล้ชิดสังคมชาวนา ชาวเขา ในภาคเหนือ สรุปได้ 2 ประการ คือ (1) ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนอยู่แล้ว วัฒนธรรมนี้ให้คุณค่าแก่ความเป็นคนและแก่

ชุมชนที่มีความผสมกลมกลืน (Harmony) (2) วัฒนธรรมชุมชนเป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุด จะใช้เป็นประโยชน์ได้เมื่อมีการปลูกให้สมาชิกแห่งชุมชนมีจิตสำนึกรับรู้ ในวัฒนธรรมของตนนั้น

ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนอยู่แล้ว คือมีระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์ เป็นบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติของชุมชนนั้นๆ เป็นวิถี ชีวิตและทิศทางของการพัฒนาของชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมา แก่นกลางของ วัฒนธรรมชุมชนคือการให้ความสำคัญแก่ความเป็นคนและแก่ความผสม กลมกลืน (Harmony) กันในชุมชน การที่ชุมชนหรือหมู่บ้านอยู่มาได้เป็นเวลา ช้านาน เพราะว่ามีวัฒนธรรมกลมกลืนกันในชุมชน

บาทหลวงนิพนธ์เชื่อว่า วัฒนธรรมชุมชนยังคงอยู่เพราะชุมชนมีกลไก การผลิตซ้ำ (Reproduction) ทางวัฒนธรรม ซึ่งแม้ว่าจะมีปัจจัยใหม่เข้ามา สิ่ง เดิมก็ยังอยู่ และเมื่อปฏิบัติไปนาน เข้าก็กลายเป็นพิธีกรรม คงอยู่คู่กับชุมชน ตลอดเวลายาวนาน บาทหลวงนิพนธ์ยืนยันว่า “เราจะต้อง ยืนบนฐานของการ วิเคราะห์สังคมที่เป็น Harmony ใครก็ตามที่ทำให้สังคมหมู่บ้านเป็น Disharmony เป็นคนบาป และเขามีกระบวนการที่ทำให้ Disharmony นั้นต้องมีการ กลับคืนดีกัน ต้องมีการทำพิธี ที่จะต้องแก้ไขให้ได้ การให้อภัยคืนดีกัน...ให้มีความเป็นหนึ่ง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน... จุดตรงนี้เริ่ม เป็นฐานใหม่ ซึ่งเราต้อง ปรับฐานของการวิเคราะห์สังคมของเรา และมันจะเปลี่ยนเค้าโครงของการทำ กิจกรรมมากมาย” (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2534: 207-208)

จากการที่ผู้เขียนได้ทำงานพัฒนาสังคมในภาคเหนือ ร่วมกับบาทหลวง นิพนธ์ เทียนวิหาร ในระหว่างพ.ศ. 2535-2536 และหลังจากนั้นก็ได้ประสาน งานวิชาการกับกลุ่มของท่านอย่างสม่ำเสมอ บาทหลวงนิพนธ์ได้ให้แนวคิด และใช้หลักการพัฒนาว่า

“การพัฒนาต้องยืนอยู่บนรากฐานของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม” ดังนั้น หากพัฒนาต้อง ศึกษาประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของชาวบ้านในแต่ละ ชุมชนที่แตกต่างกัน นักพัฒนาต้องร่วมกัน วิเคราะห์ และทำให้ชาวบ้านมี จิตสำนึกที่แจ่มชัดในวัฒนธรรมของเขา เพราะสิ่งที่ชาวบ้านปฏิบัติมา ช้านาน นั้น นานเข้ากลายเป็นเรื่องของจิตใต้สำนึก คือลืมนึกไปว่าทำอย่างนั้นเพราะอะไร (บทสรุป แนวทางพัฒนาสังคมของบาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร ปี 2535, 2536)

บำรุง บุญปัญญา (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2534: 210-212) นักวิชาการ อิสระและนักพัฒนา ชุมชน ได้ยอมรับในเรื่องวัฒนธรรม 2 กระแส กระแส หนึ่งเรียกว่า วัฒนธรรมชาวบ้าน อีกกระแสหนึ่ง คือ วัฒนธรรมทุนนิยม

วัฒนธรรมชาวบ้าน ความเป็นอิสระจากวัฒนธรรมของคนชั้นกลาง และของคนชั้นสูง สัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ อยู่กับการใช้ แรงงานและชุมชนเครือญาติ ชุมชนหมู่บ้าน

“เป็นรูปแบบของสังคมที่มีอายุ ยืนนานมากกว่าเพื่อน ไม่ว่าธรรมชาติข้างนอกจะเป็นอย่างไร จะเปลี่ยนแปลง ไปเช่นไร ความเป็นหมู่บ้านหรือเป็นชุมชนคงทนมาเป็นเวลาหลายๆ ร้อยปี สี่ ห้าร้อยปี มีความเป็นผู้ที่สืบช่วงกันมาเป็นเวลาอันยาวนาน ลักษณะเช่นนี้คือ ลักษณะที่เรียกว่ามันเป็นสังคมในตัวของมันเอง ฉะนั้นเมื่อเรามาถึงจุดนี้ที่ สังคมเป็นตัวของตัวเองมานานเช่นนี้ ก็แสดงว่าต้องเป็นสังคมที่มีเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมที่เป็นอิสระ”

บารุง จึงเสนอให้เปลี่ยนแนวทางพัฒนาใหม่ ให้ชาวบ้านกลับไปพึ่งตัวเอง เลียนแบบที่เคยทำมาในอดีต เริ่มจากเป็นตัวของตัวเองในทางความคิด มองเห็นเอกลักษณ์แห่งตนเอง

ส่วนที่สอง วัฒนธรรมทุนนิยม ซึ่งนี้เรียกตามระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งเข้าสู่สยามประเทศครั้งแรกในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2398 (ค.ศ. 1855) ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม จึงเป็นส่วนหนึ่งของเมือง คือ เศรษฐกิจของรัฐ ของนายทุน ระบบการคลังของรัฐ เป็นระบบการผลิตเพื่อผลกำไร ใช้เทคโนโลยีหรือระบบการผลิตแบบก้าวหน้า สังคมชาวนาหรือผู้ยากไร้ ในเมืองกลับกลายเป็นแรงงานรับจ้าง ทำงานตามระบบของเวลา จึงต้องสูญเสีย สังคมเครือญาติแบบพึ่งพิงอิงกันด้วยไมตรีจิต วัฒนธรรมทุนนิยม นอกจาก แตกต่างจากวัฒนธรรมชาวบ้านแล้ว ยังเป็นตัวกัดกร่อนวัฒนธรรมชาวบ้าน

ในทรรศนะของผู้เขียน

"วัฒนธรรมทุนนิยม จึงเปรียบเหมือนสนิมโลหะที่คอยกัดกร่อนโลหะ ให้ผุพัง ถ้าโลหะไม่มีสิ่งป้องกัน"

แนวคิดในเรื่องชุมชนชาวบ้านเป็นอิสระ พึ่งตนเองได้ เป็นแนวคิดที่ตรง กับนักพัฒนาอีกหลายคน เช่น งานเขียนของ บุญเพรง บ้านบางพูน กล่าวว่า กิจกรรมที่เราทำอยู่นี้หลักใหญ่ก็เพื่อผลประโยชน์ของคนอื่นเท่านั้น อัน เป็นการยอมรับเป้าหมายเศรษฐกิจแห่งชาติมาทำลายเศรษฐกิจชุมชน ชาว บ้านควร "ทำแต่พอกิน" เป็นหลัก ทำการผลิตในขนาดที่เหมาะสม ใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก "สลัดพันธนาการแห่งการพึ่งพา พันธนาการแห่งระบบ ตลาด กลับไปสู่การพึ่งตัวเองให้ได้" แม้ ณ ระดับประเทศก็ควรมีนโยบายพึ่ง ตัวเองภายในประเทศด้วยเหมือนกัน คือเปลี่ยนวัตถุดิบประสงค์จากการผลิตเพื่อ ส่งออกเป็น "การผลิตให้ทุกคนได้มีกินมีใช้... แล้วค่อยเอาส่วนที่เหลือส่งออก (บุญเพรง บ้านบางพูน. 2527: 70-74)

จากอาจารย์สอนเศรษฐกิจการเมือง สู่ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ แต่เมื่อได้ออกสัมผัสหมู่บ้าน พบประสบการณ์จริงทุกภูมิภาคของประเทศไทย ได้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับนักวิชาการ นักพัฒนาในพื้นที่ จึงมีส่วนอย่างยิ่งใน การเปลี่ยนแนวคิด มุมมอง และวิธีการศึกษาของ ดร.ฉัตรทิพย์

นาถสุภา จากนักวิชาการซึ่งเน้นแนวคิดตะวันตกไปสู่แนวคิดไทย บนพื้นฐานของทฤษฎีผสมผสานกับประสบการณ์ตรง

3. แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมชุมชนของศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา กล่าวไว้ในหัวข้อการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมมี 2 ส่วน คือ ส่วนของรัฐและส่วนของหมู่บ้าน วัฒนธรรมซึ่งเป็นโครงสร้างส่วนบนเป็นสิ่งกำหนดเศรษฐกิจและการเมือง เศรษฐกิจและการเมืองก็เป็นตัวกำหนดวัฒนธรรม คือ มันต่างกำหนดซึ่งกันและกัน ตัวอย่างเช่น ฐานที่แข็งแกร่งของระบอบราชการ คือ ความเชื่อเรื่อง เจ้าคนนายคน หรือฐานที่แข็งแกร่งของรัฐแบบเอเชีย คือ ศาสนาแบบพิธีกรรม ซึ่งจรรโลงให้รัฐแบบเอเชียคงอยู่ได้ แต่ในสังคมหมู่บ้านอยู่ได้เพราะระบบเศรษฐกิจที่เลี้ยงตัวเองและอยู่ได้เพราะเชื่อในความเป็นญาติพี่น้อง เชื่อในผี ปู่ย่าตายายเดียวกัน เชื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ได้ เพราะว่าจิตที่ถือว่าชุมชนมีเอกลักษณ์ที่ผูกพันอยู่ด้วยกัน ดังนั้น สังคมที่อยู่ กันได้ไม่เฉพาะการจัดตั้งองค์กรทางสังคมเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของอุดมการณ์ และคุณค่าด้วย และนั่นก็คือวัฒนธรรม (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2548: 53)

ในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสังคมชาวบ้าน ดร.ฉัตรทิพย์ ได้ให้แนวคิดในการศึกษาไว้ว่า

การศึกษาสังคมจะต้องศึกษาวัฒนธรรมควบคู่กันไปด้วย เช่น เรื่องการ กินอยู่ การแต่งกาย การละเล่น การรื่นเริง ความเชื่อต่างๆ สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพล ต่อการศึกษาสังคมมาก สังคมเป็นเรื่องของการจัดองค์กร วัฒนธรรมเป็นเรื่องอุดมการณ์ที่มีอยู่ในองค์กรนั้นๆ ดังนั้น สังคมจะรวมเข้าด้วยกันได้จะต้องมีคุณค่าของวัฒนธรรมเหล่านั้นที่ได้รวบรวมเข้าไว้ด้วยกัน โดยให้คำอธิบายว่า ทำไมถึงชอบที่จะทำอย่างนั้นอย่างนี้

ในสังคมของชาวบ้าน ที่มีหลายส่วนหลายวัฒนธรรม เช่น บางแห่งเป็น พวกลาวโซ่ง บางแห่งเป็นพวกลาวพวน บางแห่งเป็นพวกมอญ ความแตกต่าง ทางด้านวัฒนธรรมทำให้ระบบคิดไม่เหมือนกัน พิธีกรรมไม่เหมือนกัน ระบบ ความเชื่อไม่เหมือนกัน การดำเนินกิจกรรมของสังคมก็ไม่เหมือนกัน แต่ถ้า มองดูในภาพกว้าง มองจากข้างนอกก็จะเห็นว่าเป็นหมู่บ้านเหมือนๆ กัน แต่ ถ้าได้เข้าไปสัมผัสถึงหมู่บ้านแล้วก็จะรู้ว่า แต่ละหมู่บ้านมีวัฒนธรรมที่แตกต่าง กัน เช่น เรื่องของความเชื่อ ถ้าพูดว่าสังคมพุทธเป็นการมองข้างบนในระดับรัฐ ถ้าในระดับชาวบ้านเราจะเห็นการประสานความเชื่อพื้นบ้าน เชื่อเรื่องผี เรื่อง บรรพบุรุษ โดยผสมผสานความเชื่อเหล่านี้กับศาสนาพุทธ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2548: 54-55)

สังคมไทยมีส่วน มีสองระบบที่ซ้อนทับกันอยู่ คือส่วนบนเป็นระบบทุนและรัฐ และส่วนล่างเป็นระบบชุมชน มีความสำคัญมาก เพราะเป็นพื้นฐานทางทฤษฎีของการให้คุณค่าและความสำคัญของระบบชุมชน เป็นการ ปฏิวัติทางวิชาการของการศึกษาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในเมืองไทย เลยทีเดียว เป็นการเริ่มยอมรับความเป็นจริงที่ว่าส่วนชุมชนท้องถิ่นมีตัวตน ดำรงอยู่ เป็นอีกวงเขตเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ซึ่งต่างจากทุนและรัฐเป็นการ เริ่มยอมรับสถาบันหลักของประชาชนธรรมดา คือชุมชนหมู่บ้านและเครือข่าย อันประกอบเป็นเขตท้องถิ่นซึ่งอาจมีวิถีชีวิตและเส้นทางชีวิตของตนเองระดับหนึ่ง อีกทั้งยังเป็นการวิพากษ์รัฐและระบบทุนในประวัติศาสตร์ไทย ว่าห่างเหิน และเอารัดเอาเปรียบส่วนชุมชน ไม่ได้สร้างขึ้นจากพัฒนาการของชุมชน ยังไม่ เป็นตัวแทนที่แท้ของประชาชน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2544: 128)

การมองเศรษฐกิจชุมชน ต้องมองต่างมุมจากเศรษฐกิจทุนนิยม หรือ มองต่างมุมจากแนวคิดของมาร์กซิส เศรษฐกิจชุมชนไม่มีวันล่มสลาย แต่อาจ ปรับเปลี่ยนพลังในการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตใหม่ เพื่อความอยู่รอดในการต่อสู้กับภัยคุกคามของระบบทุนนิยม เกี่ยวกับเรื่องนี้ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้ให้เหตุผลทางวิชาการเพิ่มเติมว่า

ตามแนวคิดของเศรษฐกิจชุมชน ชุมชนเป็นตัวของตัวเองและมีพลวัต ของตัวเอง มีความสามารถที่จะอยู่รอดด้วยตัวเองได้ พัฒนาได้ มีเส้นทางชีวิต ของตัวเอง การมองแบบนี้ต่างจากการมองแบบทุนนิยม และแตกต่างจากการ มองแบบมาร์กซิส ทั้งแนวคิดทุนนิยมและแนวคิดมาร์กซิส มองว่า เศรษฐกิจ ชุมชนเป็นเศรษฐกิจจรวันตาย ไม่ช้าไม่นานจะถูกผนวกรวมเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุน ระบบชุมชนจะสูญสลาย แต่ส่วนของชุมชนจะกลายเป็นส่วน เลี้ยวของระบบทุน แรงงานครอบครัวกลายเป็นแรงงานรับจ้าง ครอบครัวและ เครือข่ายครอบครัวจะสูญสลายสิ้นมนุษย์แต่ละคนกลายเป็นแรงงาน เป็นเพียงปัจจัยการผลิตหนึ่งของระบบทุน แต่ผู้ที่เชื่อในเศรษฐกิจชุมชนไม่เห็นอย่างนั้น พวกเขาเชื่อว่าครอบครัวและชุมชนมีพลังและจะสามารถรักษาระบบ ของตัวเองไว้ได้ เพิ่มผลิตภาพการผลิตได้และพัฒนาได้ ระบบทุนนิยมพัฒนา มานานแล้ว แต่ระบบชานาและหัตถกรก็ยังคงดำรงอยู่อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา ไม่ได้กลายเป็นฟาร์มขนาดใหญ่ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2544: 100-101)

จากแนวความคิดเรื่อง วัฒนธรรม สรุปสาระสำคัญได้ว่า วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของบุคคลที่เป็นมรดกของสังคมที่ได้รับการถ่ายทอดกันมา วัฒนธรรม แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม กับ วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ทั้งสองอย่างผสมกลมกลืนกันภายใต้ความเชื่อ คุณค่า ศักดิ์ศรี ความงามและลักษณะของนามธรรมอื่นๆ ที่เกิดจากจิตใจของมนุษย์

วัฒนธรรม แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ วัฒนธรรมกระแสหลัก อาจเรียก ว่า วัฒนธรรมหลวง วัฒนธรรมของประเทศ หรือวัฒนธรรมทุนนิยม ส่วน วัฒนธรรมกระแสรอง คือวัฒนธรรมชาวบ้าน วัฒนธรรมราษฎร์ หรือวัฒนธรรมชุมชน

สำหรับแนวคิดในการศึกษาเรื่องนี้ ได้ยอมรับนิยามศัพท์ของวัฒนธรรม และยอมรับระดับของ วัฒนธรรม 2 ประเภท คือ วัฒนธรรมทุนนิยม ซึ่งเป็น วัฒนธรรมกระแสหลัก กับวัฒนธรรมชุมชน ซึ่ง อยู่ร่วมกันในสังคมหรือรัฐแต่ อยู่กันคนละส่วน ส่วนหนึ่งอยู่ในเมืองหรือศูนย์กลางของรัฐ แต่อีกส่วน หนึ่งอยู่ นอกเมือง หรือชนบท ซึ่งเป็นชุมชนห่างไกลจากกลไกของรัฐ

อย่างไรก็ตาม แนวการศึกษาเรื่องนี้ ยอมรับในปรากฏการณ์การ เปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากผลกระทบของบริบทสิ่งแวดล้อม ที่มาจากภายนอก บางครั้งทำให้วัฒนธรรมในชุมชน ต้องสูญสิ้น ปรับเปลี่ยน ต่อสู้ เพื่อความคงอยู่ แต่รูปแบบภายนอกอาจเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นรูปแบบที่ เกิดใหม่ ย่อมมีพื้นฐานเดิมของบริบทของสิ่งแวดล้อมเก่า

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องได้อธิบาย และยกตัวอย่างในแนวคิดไว้บ้างแล้ว แต่สำหรับเรื่องเกลอ โดยเฉพาะก็มีงานวิจัยของอาคม เดชทองคำ (2544) ได้วิจัยเรื่อง ผูกโยด (วิถีและพลังของการผูกเกลอ ผูกต้อง และขนบนิยมอุปถัมภ์) โดยการสนับสนุนของสำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) วัตถุประสงค์ของการวิจัยเรื่องนี้ ต้องการ ทราบเรื่องราวต่อไปนี้ 1) เพราะเหตุใดที่คนชายขอบรอบ ทะเลสาบสงขลาจึง ต้องผูกเกลอ และผูกต้อง 2) วิธีการในการผูกเกลอ ผูกต้องเป็นอย่างไร 3) พลัง และอำนาจของการผูกโยดโดยการผูกเกลอ ผูกต้องเป็นเช่นไร และได้ นำ ไปใช้เพื่อสิ่งใด ในทาง กลับกันถ้าไม่มีการผูกเกลอ ผูกต้องกันไว้จะเกิดสิ่งใด ขึ้นในสังคมแบบ “อโคจร” ของผู้คนชายขอบ รอบทะเลสาบสงขลาในขณะนั้น (รัชสมัยของ ร.4-ร.5) 4) มีเหตุปัจจัยใดทำให้คนชายขอบรอบ ทะเลสาบ สงขลาต้องลดราการผูกโยดโดยการเป็นเกลอ เป็นต้องและอุปถัมภ์กันจนสูญ ย่านเสียโยด ในเวลาต่อมา (2544) และ 5) ท่ามกลางความเป็นจริงที่มีอยู่ใน ปัจจุบัน (2544) คือการดำรงอยู่แบบ แยกส่วนที่มีหัวโยก ย่านและโยอยู่เบื้อง หลัง ภาครัฐหรือทุกส่วนที่เกี่ยวข้องจะดำเนินนโยบายเพื่อการ พัฒนาอย่างไร

พื้นที่ในการศึกษา คือ 3 จังหวัดชายขอบรอบทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วยจังหวัด นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา ในด้านเนื้อหา ประกอบด้วย เปิดตำราหาหัวโยด กล่าวถึงทฤษฎี และแนวคิดในการพึ่งพิง พึ่งพา ระบบ อุปถัมภ์ และบริบทของพื้นที่ สาวผ่านหาโยด คือการสืบเสาะ

แสวงหาการผูก มิตรผูกโยด พลังและอำนาจของย่านและโยด บทสุดท้ายว่าด้วยการสูญเสียย่าน สูญเสียโยด

ผลการวิจัยพบว่า ภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง การปกครองในสมัย รัชกาลที่ 4-6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 (กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ ศตวรรษที่ 20) ประเทศไทยได้ปรับเปลี่ยนทั้งระบบเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และสังคมวัฒนธรรม กระแสวัฒนธรรมหลวงหลั่งไหลเข้าสู่ วัฒนธรรมราษฎร์ หรือวัฒนธรรมชุมชน ทำให้ชุมชนปรับตัวไม่ได้ เกิดปัญหา ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และ วัฒนธรรม เพราะบางครั้งระบบนิเวศทาง ธรรมชาติที่ต่างกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน หรือการค้า ทางเรือบริเวณรอบ ทะเลสาบสงขลา และเกิดวัฒนธรรมเกี่ยวกับ “ย่านและโยด” ขึ้น เพื่อพึ่งพิงอิง กันในเรื่องผลผลิต ในบางกรณีก็ผูกย่านผูกโยงด้วยข้าวกันบาตร คือส่งบุตร หลานมาเป็นเด็กวัด เพื่อให้เล่าเรียนหนังสือ หรือกรณีการผูกโยด ผูกเกลอ ของเจ้าของช้างรายใหญ่ใน 3 พื้นที่ คือ ตระกูล ภรภักดี แห่งบ้านโรงช้าง จังหวัดพัทลุง หนูศรีแก้ว แห่งบ้านร่องช้าง สุราษฎร์ธานี กับ ขุนพิบูล แห่ง นครศรีธรรมราช

การผูกเกลอ ผูกดอง เป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งในการสร้างบารมี และ ความยิ่งใหญ่ ก่อให้เกิด ความยาว (ย่าน) และความใหญ่ (ปีกแผ่น มั่นคง)

อย่างไรก็ตาม ชุมชนใดที่ปรับตัวไม่ได้ เพราะสภาพเศรษฐกิจและ ปัจจัยการผลิตไม่เพียงพอ หรือปฏิเสธอำนาจใหม่ของรัฐ ก็กลับกลายเป็นโจร เช่น กรณีของดา หัวแพร และรุ่ง ดอนทราย

เมื่อบริบทของสังคมเปลี่ยนแปลงไป ความจำเป็นของย่านและโยดลด น้อยลงตามการปรับตัว ของชุมชน ในที่สุดบางกรณีก็เกิดการ “สูญย่าน เสียโยด” เช่น กรณีความขัดแย้งระหว่างคู่เกลอรุ่นลูก ซึ่งสืบต่อการเป็นเกลอจาก รุ่นพ่อ จนเกิดความหวาดระแวง บาดหมาง กลายเป็นคู่พยายาทของเกลอ รุ่น ลูก จนฆ่าฟันกันจนเสียชีวิต

คติชาวบ้านที่กล่าวว่า

“เพื่อนเป็นทรัพย์ แต่ต้องยิ่งกว่าเพื่อน” (ดอง = เกลอ) ก็หมดคุณค่า เมื่อบริบทของสังคมใน ชุมชนเปลี่ยนแปลงไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัย ให้ข้อเสนอที่นำไปต่อยอดเพื่อการพัฒนา ดังนี้

1. พูดจากับคนได้แบบตรงไปตรงมา
2. หลีกเลี่ยงการใช้อำนาจ การกดขี่ข่มเหง
3. ต้องแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาที่เหนือกว่า

4. คนได้ชอบสงสัย ไม่ไว้วางใจใครง่ายๆ รักใครรักจริง
5. ต้องอดทนต่อการคัดค้าน
6. หยิ่งย่องสูง
7. รักพวกพ้อง

นอกจากงานวิจัยเรื่องนี้แล้ว เรื่องของเกลออาจแทรกอยู่ในบทความ สารคดีหรือวรรณกรรม มุขปาฐะ สำหรับงานศึกษาเรื่อง "เกลอ วัฒนธรรม ชุมชนในภาคใต้ที่เลือนหายในต้นพุทธศตวรรษที่ 26" ในด้านพื้นที่มุ่งเน้นที่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนในพื้นที่ระบบนิเวศ แตกต่างกัน เช่น ในเมือง ที่ราบ ภูเขา ชายทะเล และโยงไปถึงจังหวัดอื่นๆ ที่ พาดพิงถึง ต้องการ ศึกษาว่า ทำไมจึงเกิดระบบเกลอ สาเหตุสำคัญที่สุดเกิด จากอะไร มีลักษณะความสัมพันธ์อย่างไร และทำไมระบบนี้จึงสูญสิ้นไป เกลอ เกี่ยวข้องกับ “ผีอินุ่ย” อย่างไร ก่อให้เกิดระบบเครือข่ายอย่างไร

บทที่ 3

ภูมิหลังนครศรีธรรมราช

1. พื้นฐานประวัติศาสตร์สังคมนครศรีธรรมราช

ดินแดนจังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่บนคาบสมุทรลพบุรี มีมนุษย์ อาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยหินกลาง และสมัยหินใหม่ (ประมาณ 8,350-11,000 ปี ล่วงมาแล้ว) ได้ค้นพบขวานหิน หรือระนาดหิน ที่อำเภอท่าศาลา และในยุค โลหะ ได้ค้นพบกลองมโหระทึกสำริด 2 ใบที่บ้านเกตุกาย ตำบลท่าเรือ อำเภอ เมือง และที่คลองคุตด้วน อำเภอฉวาง (<http://www.nakonsithamrat.go.th/web52/histiry.php>)

นครศรีธรรมราช เป็นคำใหม่ เรียกตามพระนามของพระเจ้าศรี ธรรมโศกราช ชื่อเก่าของนครศรีธรรมราช ตามหลักฐานของอินเดีย จีน และ ชาวโปรตุเกส เรียกชื่อต่างๆ กัน เช่น ตามพรลิงค์ โบลิง เขียะโทโลเค็ก สิริธรรมนคร สุวรรณปุระ ปาณิสบุตร ละคร และลิกอร์

อาณาจักรตามพรลิงค์ ศูนย์กลางอยู่ที่นครศรีธรรมราช เป็นอาณาจักร เก่าแก่ เริ่มปรากฏหลักฐานตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7-8 อาณาเขตตั้งแต่เมือง ไชยา สุราษฎร์ธานี ติดต่อกับเขตอาณาจักรลังกาสุกะ แห่งเมืองยะรัง ปัตตานี

ตามพรลิงค์ อาจแบ่งเป็น 2 สมัย กล่าวคือ สมัยตามพรลิงค์ตอนต้น (ราว พุทธศตวรรษที่ 11-16) และตามพรลิงค์ตอนปลาย หรือสมัยนครศรีธรรมราช (พุทธศตวรรษที่ 17-19) (วัฒนสาสน์ นุ่นสุข, 2559: 38-39)

ตามพรลิงค์ตอนต้น จากการค้นพบทางโบราณสถาน โบราณวัตถุ และ ศิลารักษ์ (ปรีชา นุ่นสุข, 2544: อ้างใน วัฒนสาสน์ นุ่นสุข, 2559: 43) สรุปว่า ประชาชนนับถือศาสนาฮินดู ได้พบโบราณสถานและเทวรูปในดินแดน ชายทะเล แถบอำเภอสิชล ต่อมาประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 14 ถึงพุทธ ศตวรรษที่ 16 ศาสนาพุทธมหายาน ได้เข้ามาในดินแดนอาณาจักรตามพรลิงค์ สาเหตุจากถูกอาณาจักรศรีวิชัยขยายอำนาจหรือเกิดจากรัฐพันธมิตร จึงได้รับ

พุทธศาสนามหายาน และได้พบโบราณสถานและโบราณวัตถุตั้งแต่ชายทะเล อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ถึงจังหวัดนครศรีธรรมราช

ทำเลที่ตั้งตามพรลิงค์ หรือนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่ในเขตการค้าทางทะเลระหว่างประเทศ คือ จีน อินเดีย เปอร์เซีย อาหรับ และยุโรป พ่อค้าเรือ อาจเดินทางผ่านช่องแคบมะละกา หรือขึ้นบกที่แม่น้ำตรัง หรือแม่น้ำตะกั่วป่า เดินทางเรือจนสุดสายน้ำแม่น้ำตรังแล้ว เดินทางบกไปยังเมืองไชยา

พุนพิน หรือนครศรีธรรมราช เพื่อลงเรือยังฝั่งอ่าวไทย แล้วเดินทางต่อไปยังเมืองอื่นๆ ในอาณาจักรเจนละ จัมปา เวียดนาม และจีน

นครศรีธรรมราชรุ่งเรืองอีกครั้งในพุทธศตวรรษที่ 17-19 เมื่อราชวงศ์ ศรีธรรมโคกราชได้ ก้าวขึ้นสู่ ศูนย์อำนาจในการปกครองระบบ “เมืองสิบสอง นักษัตร” (<http://nakonsithamrat.go.th/web52/history.php>.)

สมัยพระเจ้าจันทรภาณุ อาณาจักรนครศรีธรรมราชได้ยกกองทัพไป โจมตีเพื่อยึดครองเกาะลังกา การโจมตีได้เกิดขึ้นสองครั้ง พระเจ้าจันทรภาณุ สวรรคตในสงคราม การโจมตีครั้งนี้ได้แสดงพลาภาพทางทหารของนคร ศรีธรรมราช (วัฒนสาสน์ นุ่นสุข, 2559: 48)

ในสมัยสุโขทัย นครศรีธรรมราช น่าจะเป็นรัฐพันธมิตรกับสุโขทัย มิใช่ ประเทศราชตามตำราประวัติศาสตร์กระแสหลัก นครศรีธรรมราชรวมอยู่ใน ดินแดนสยามตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

จากสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนเปลี่ยนระบบการผูกขาดสินค้าของหลวง (Royal Monopoly) เป็นระบบการค้าเสรี ในปี พ.ศ. 2398 นครศรีธรรมราช ก็เป็นศูนย์กลางการค้าในฐานะหัวเมืองเอกในการส่งส่วยให้แก่กรมพระคลังหลวงเพื่อแปรสภาพเป็นสินค้าส่งออกขายต่างประเทศ หลังจากการเปิดประเทศค้าขายอย่างเสรี นครศรีธรรมราชและเมืองอื่นๆ ในภาคใต้ก็เป็นแหล่งผลิตดีบุกเพื่อการส่งออก ควบคู่กับยางพารา ข้าวเปลือก และผลิตผลจากป่าอื่นๆ

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เป็นมุมมองที่มาจากภายนอกระดับประเทศ แต่ไม่ได้เจาะลึกเพื่อแสดงภาพการผลิตในชุมชน เป็นการมองจากวัฒนธรรมหลวง แต่ก็เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมราษฎร์หรือการผลิตในชุมชนอยู่บ้าง ในด้านการดูแลสินค้าส่วนเกินและมูลค่าส่วนเกินออกจากชุมชน พร้อมกับการทำให้การผลิตในชุมชนสีจืดจาง สูญเสีย หรือต้องปรับตัวในเรื่องเศรษฐกิจชุมชน จาก รายงานตรวจราชการมณฑลนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม รศ. 117 กล่าวว่

“ราษฎรในเมืองนครศรีธรรมราช มากกว่าเมืองอื่นๆ แต่ไม่มีใครทำมา หาเลี้ยงชีพสักเท่าใด ที่ทำก็พอรับประทาน ไม่คิดถึงกับจะได้ค้าขายให้เป็น อาณาประโยชน์ต่อไป จึงเป็นคนที่ยากจน โดยมากการแต่งตัวนุ่งห่มก็เลวทราม...”

(www.sac.or.th/databases/siamrarebooks/main/index.php.history/2012)

จากรายงานฉบับนี้และหลักฐานจากเอกสารอื่นๆ และประสบการณ์ แห่งความเป็นจริง แสดงว่า หลัง พ.ศ. 2398 เมื่อมีการเปิดประเทศค้าขาย อย่างเสรี ชาวบ้านหรือราษฎร (ไพร่) ยังคงยึดระบบการผลิตเพื่อยังชีพแล้ว ค่อยปรับตัวอย่างช้าๆ ประมาณ พ.ศ. 2500 เศรษฐกิจชุมชนแบบยังชีพยัง คงมีอยู่ในหมู่บ้านชนบท แล้วค่อยปรับตัวเข้าสู่ระบบทุนนิยมอย่างช้าๆ เมื่อมี การพัฒนาการคมนาคมเข้าถึงหมู่บ้านประมาณหลัง พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา

2. สังคมวัฒนธรรม

นครศรีธรรมราชและเมืองอื่นๆ ในภาคใต้ของประเทศไทย มนุษย์ นับถือผี (Animism) เป็นลัทธิความเชื่อแรก ต่อมาก่อนพุทธกาลในสมัย สุวรรณภูมิ นับถือศาสนาพราหมณ์ เมื่อศาสนาพราหมณ์ปรับเปลี่ยนเป็น ศาสนาฮินดู ประมาณพุทธศตวรรษที่ 5-6 ดินแดนภาคใต้ก็นับถือศาสนาฮินดู จนกระทั่งอาณาจักรศรีวิชัยเรืองอำนาจ ประชาชนบางกลุ่มก็หันมานับถือ ศาสนาพุทธมหายาน ประมาณพุทธศตวรรษที่ 14-16 หลังจากนั้น เมื่อ นครศรีธรรมราชรุ่งเรืองกลายเป็นศูนย์กลาง “สิบสองนักษัตร” ในศตวรรษที่ 17-18-19 ก็นับถือศาสนาพุทธนิกายาน หรือเถรวาทแบบลังกาหรือลัทธิลังกา วงศ์ จนถึงปัจจุบันนี้ สำหรับศาสนาอิสลาม เข้ามาประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 และศาสนาคริสต์ประมาณพุทธศตวรรษที่ 21

ในด้านภาคประชาชนในปัจจุบัน ถึงแม้ว่านับถือพุทธเถรวาทลังกาวงศ์ ตามแบบวัฒนธรรมหลวง แต่จิตวิญญาณของชาวบ้าน ยังเป็นศาสนาและลัทธิ ความเชื่อที่ผสมผสานกลมกลืน

ชาวบ้านนับถือผีแบบดั้งเดิม นับถือเทวดาตามศาสนาฮินดู เชื่อคำสอน ของศาสนาพุทธ แบบ "ทำบุญ ถวายเป็นทาน" เชื่อโชคละตา ไสยศาสตร์ "บุญทำ กรรมแต่ง" มากกว่าความคิดแบบวิทยาศาสตร์

3. สภาพภูมิศาสตร์และการคมนาคม

เทือกเขานครศรีธรรมราช ทอดยาวจากเหนือลงใต้ ตั้งแต่จังหวัด สุราษฎร์ธานี ผ่าน นครศรีธรรมราช เข้าสู่พัทลุง ตรัง และชายแดนสงขลา ยอดเขาที่สูงที่สุดของเทือกเขานครศรีธรรมราช คือ เขาหลวง สูง 1,835 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ยอดเขานี้ทำให้เกิดลำน้ำและแม่น้ำสำคัญที่ ไหลไปทางทิศตะวันออก เช่น คลองท่าดี คลองเสาธง คลองหัวตรุด คลองบ้าน ดาน (คลองท่าแพ) คลองท่าพูด คลองกลาย คลองท่าลาด เป็นต้น แม่น้ำหรือ คลองที่ไหลขึ้นทิศเหนือแล้วออกอ่าวไทย เช่นแม่น้ำตาปี ส่วนที่ไหลไปออก ทะเลอันดามัน คือ แม่น้ำตรัง ต้นน้ำเกิดในเขตอำเภอทุ่งสง กล่าวกันว่าเส้น ทางระหว่างแม่น้ำตรังกับแม่น้ำตาปี ซึ่งมีภูเขาเป็นตัวเชื่อมเป็นเส้นทางการค้า เส้นทางหนึ่งตั้งแต่สมัยโบราณก่อนสุโขทัยเป็นราชธานี

สภาพทางภูมิศาสตร์ที่เมืองนครศรีธรรมราชอยู่ติดชายฝั่งทะเล จึง ทำให้เกิดการติดต่อทางเรือกับชาวต่างชาติที่เข้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า สำหรับแม่น้ำลำคลองและทางเดินเท้าก็เป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญก่อนการพัฒนาทางบก ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 25

ทางรถไฟสายใต้ ได้เปิดเดินรถครั้งแรกถึงเพชรบุรี ในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2446 ต่อจากนั้นจึงเริ่มก่อสร้างทางรถไฟสายเพชรบุรี-สงขลา ตั้งแต่พ.ศ. 2452-2459 และสงขลา ระแงะ พ.ศ. 2459-

2462 แล้วสร้างต่อถึง สถานีสุโขทัยโลก ในปีพ.ศ. 2464 (<http://www.chula.ac.th/triwearesearch/South.html>.ทางรถไฟสายใต้)

การติดต่อกับกรุงเทพฯ โดยทางรถไฟของจังหวัดนครศรีธรรมราช จึง เริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 2459 แต่การติดต่อทางรถยนต์ด้วยถนนลูกรังบางตอน โดยใช้ถนนเพชรเกษม เริ่มต้นใน พ.ศ. 2493

อย่างไรก็ตาม การสร้างถนนในตัวเมืองนครศรีธรรมราช ได้เริ่มต้น ตั้งแต่สมัยจัดตั้งมณฑล นครศรีธรรมราช และจัดให้มีข้าหลวงเทศาภิบาล ใน พ.ศ. 2442 พระยาสุขุมนัยวิจิตร ข้าหลวงเทศาภิบาลได้สร้างถนนราชดำเนิน ในเขตอำเภอเมือง จากท่าแพถึงประตูชัย แล้วต่อมาขยายถึงหัวถนน สร้าง ถนนรอบกำแพงเมือง ถนนจากท่าแพไปปากน้ำพูน ชุตคลองสุขุมจาก บางจากไปเชื่อมกับแม่น้ำปากพนัง (ณรงค์ นุ่นทอง, 2526: 424)

การสร้างถนนดังกล่าวแล้ว เป็นเพียงการสร้างถนนภายในตัวเมืองเท่านั้น สำหรับการสร้างถนนจากตัวเมืองไปสู่อำเภอปากพนัง สร้างโดย กองทัพบกใน พ.ศ. 2485

ก่อน พ.ศ. 2500 เส้นทางรถยนต์ของเมืองนครศรีธรรมราช มีเพียง เส้นทางถนนราชดำเนิน เป็นถนนสายหลัก จากท่าแพถึงหัวถนน แล้วต่อไปยัง อำเภอปากพนัง และร่อนพิบูลย์ การติดต่อกับอำเภออื่นๆ ต้องใช้ทางเรือ เดินเท้า หรือทางรถไฟ

4. ด้านการปกครอง

เนื่องจากการศึกษาเรื่องนี้ เน้นกาลเวลาดังแต่ พ.ศ. 2398 ผ่านยุค ข้าหลวงเทศาภิบาล พ.ศ. 2442 จนถึงยกเลิกมณฑลใน พ.ศ. 2476 และเกี่ยวเนื่องถึงการเก็บสูญสลายของระบบเกลอประมาณ พ.ศ. 2530

จึงขออธิบายขอบเขตพื้นที่ของมณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2436 ประกอบด้วย เมือง นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา และหัวเมืองทั้ง 7 คือ ปัตตานี ยะลา หนองจิก ยะหริ่ง สายบุรี ระแงะ และรามัญ ต่อมา พ.ศ. 2449 ยกฐานะหัวเมืองทั้ง 7 เป็นมณฑลปัตตานี

อนึ่งเมืองนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2440 มี 9 อำเภอ คือ 1. อำเภอกลาง เมือง 2. อำเภอเบ็ญชัต (ปากพนัง) 3. อำเภอร่อนพิบูลย์ 4. อำเภอกลาย 5. อำเภอสิชล 6. อำเภอลำพูน 7. อำเภอฉาง 8. อำเภอทุ่งสง 9. อำเภอเขาพังไกร แต่ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2559) มี 23 อำเภอ

สำหรับการศึกษาเรื่องนี้ ขอยึดอำเภอเก่าๆ ที่ตั้งขึ้นก่อน พ.ศ. 2500 จำนวน 11 อำเภอ คือ กลุ่มชาวเมือง คือ อำเภอเมือง (1 อำเภอ)

กลุ่มชาวนอก คือ อำเภอปากพนัง เขียงใหญ่ หัวไทร ชะอวด (4 อำเภอ)

กลุ่มชาวเหนือ คือ อำเภอลานสกา พรหมคีรี (2 อำเภอ) กลุ่มนอกเขา คือ อำเภอฉวาง และรวมถึงอำเภอลำพูน (สมัยเป็นมณฑล)

กลุ่มชาวเล คือ อำเภอสิชล ท่าศาลา ชนอม (3 อำเภอ) เกลือชาวเล รวมอำเภอปากพ่องด้วย ส่วนอำเภออื่นๆ ในปัจจุบัน เป็นเพียงตำบลที่ขึ้นกับ 11 อำเภอดังกล่าวแล้ว บางอำเภอ เช่น อำเภอลำพูน เขตบ้านนาเดิม บ้านนาสาร บ้านร้อง ในปัจจุบันสังกัดจังหวัดสุราษฎร์ธานี

5. ผิอินุ้ย ในเขตอำเภอลำพูนและอำเภอฉวาง

ผิอินุ้ย คือผิบรรพบุรุษฝ่ายแม่ เป็นผิที่ตั้งบุคคลในเครือญาติมาเกี่ยว ดองกัน การนับถือผิอินุ้ย ตามที่ค้นพบมีเฉพาะในเขตอำเภอลำพูน (บ้านนาสาร บ้านนาเดิม บ้านส้อง ปัจจุบันขึ้นกับจังหวัดสุราษฎร์ธานี) และอำเภอฉวางหรือประชาชนกลุ่มนอกเขา

สาเหตุของการนับถือผิอินุ้ย

ประชาชนในเขตอำเภอลำพูน อำเภอฉวางหรือ "พวกนอกเขา" ห่าง ไกลจากตัวเมือง นครศรีธรรมราช ขาดการคมนาคม ก่อนสร้างทางรถไฟ พ.ศ. 2458 และขาดถนนรถยนต์ ก่อน พ.ศ. 2510 ประกอบกับภูมิประเทศเป็นป่า ไม้ ภูเขา จึงติดต่อกับตัวเมืองลำบาก ส่งผลให้ขาดแคลนอาหาร บางประเภท เช่น อาหารจากทะเล

ชาวนอกเขาค่อนข้างอดอยาก ขาดแคลนอาหารทะเลดังกล่าวแล้ว จึงมีคำพูดเยาะเย้ยจากคนในเมืองว่า "ชาวนอกเขาเก็บหัวปลาทุกกัง" วั้รับประทานเป็นเวลานานๆ (ดิเรก พรตตะเสน , 2528: 242)

จากเหตุผลในเรื่องการขาดแคลนอาหาร จึงทำให้เกิดข้อห้ามว่า เมื่อ ทานอาหาร ห้ามพูดว่า "อาหารอร่อยหรือไม่อร่อย" วั้รับประทานโดยไม่ต้อง เอ่ยปากชมหรือตำหนิ มิฉะนั้น "ผิอินุ้ย" จะลงโทษ วั้ปวดท้อง หรือเจ็บป่วย

ผิอินุ้ยจึงเป็นความผูกพันทางเครือญาติ แต่เกลอเป็นความผูกพันนอกเครือญาติ แต่ทั้งสองอย่างคือความโยงใยทางสังคมและวัฒนธรรม

บทที่ 4

เกลอ

1. สาเหตุของการเกิดเกลอ

1.1 การเกิดเกลอในมิติทางด้านวรรณกรรมมุขปาฐะและคติพื้นบ้าน

เรื่องของเกลอ เป็นวรรณกรรมพื้นบ้านแบบมุขปาฐะที่เล่าติดต่อกันมา แบบไม่มีการบันทึก ตัวละครอาจแตกต่างออกไปบ้างตามพื้นที่ แต่เนื้อหาเน้น สรุปรื่องของเกลอ หรือเพื่อน ในเรื่องความร่วมมือ ความรัก ความสามัคคี นำ ไปสู่ความสำเร็จ เป็นวรรณกรรมที่ผู้ใหญ่เล่าให้เด็กๆ ฟัง เพื่อปลูกฝังเด็กใน วัตถุประสงค์ที่กล่าวมาแล้ว

สมัยผู้เขียนเป็นเด็ก ประมาณก่อน พ.ศ. 2500 แม่เคยเล่านิทานเรื่อง 5 เกลอ ให้ฟังบ่อยๆ ดังนี้ แม่เล่าว่าในกาลครั้งหนึ่งมีผู้ชาย 5 คนเป็นเกลอ คือนายกอบใหญ่ นายกอบเล็ก (กอบ หมายถึง การนำฝ่ามือสองข้างซ้อนตัก สิ่งของ) นายหุใหญ่ นายกันแหลม และ นายขี้มูกมาก วันหนึ่งสหายทั้ง 5 ร่วม เดินทางไปหาทุ่ง ได้ทุ่งมาเต็มลำเรือ ขณะแล่นเรือกลับมีชายคนหนึ่งขอกุ้ง นายกอบเล็กเอามือข้อนกุ้งให้ทีละตัวๆ เพราะมือเล็ก จึงทำให้เสียเวลาชักช้า นายกอบใหญ่จึงเอามือข้อนกุ้งให้จนเกือบหมด นายกันแหลมโกรธมาก จึงเอา ก้นกระแทกเรือทะเล น้ำเข้าเรือใกล้จม นายกอบใหญ่จึงวิดน้ำออกจากเรือจนแห้ง แล้วนายขี้มูกมากสั่งขี้มูกใส่รูหัวของเรือจนหายรั่ว นายใบหุใหญ่จึงกางใบ หุเป็นใบเรือ นำเรือกลับบ้าน เกลอทั้ง 5 ก็ปลอดภัย

บางพื้นที่เป็นเรื่องนิทาน 4 เกลอ คือนายกอบใหญ่ นายจมูกโตขี้มูก มาก นายกันแหลม และ นายใบหุใหญ่ ได้เดินทางออกทะเลไปหาทุ่งจนได้มา เต็มลำเรือ มาถึงท่าเรือมีชายแก่ขอกุ้ง นายกอบใหญ่ตักกุ้งให้เกือบหมดลำเรือ นายกันแหลมโมโหจึงเอาก้นกระแทกลำเรือทะเล ในที่สุดนายจมูกใหญ่ขี้มูก มากก็ช่วยอุดรูหัวของเรือได้ นายใบหุใหญ่จึงกางใบหุทำใบเรือ แล่นใบต่อไป (<http://thaiarc.tu.ac.th/Solktales/.southern #story2>.)

เรื่องไอ้ตโป๊งกับเพื่อนเกลอ มีเกลอ 5 คน คือ ไอ้ตโป๊ง (ผายลมดัง) ไอ้วานเลี่ยม (กันแหลม) ไอ้ขี้มูกมาก ไอ้หูกาง และไอ้ X ยาว อยู่มาวันหนึ่ง ทั้ง 5 คน จัดหาเรือไปขโมยไก่หลวงแห่งในเวลาพลบค่ำ ไอ้ตโป๊งรับอาสาไป จับไก่ ไอ้วานเลี่ยมขึ้นไปดูต้นทาง เมื่อไอ้ตโป๊งเข้าไปจับไก่ในเล้าบังเอิญได้ ปูดโป๊งผายลมเสียงดังจนหลวงแห่งได้ยินและตะโกนออกมาว่า “ใครลักไก่กู” “จับได้ฉีดยให้ตาย” เกลอทั้งสองคนตกใจมาก วิ่งหนีเอาตัวรอดสุดชีวิต ไอ้วาน เลี่ยมมาถึงเรือก่อน กระโดดลงเรือ ก้นกระแทกเรือรั่ว ไอ้ตโป๊งตามมาติดๆ เมื่อเห็นเรือรั่วไอ้ขี้มูกมากจึงสั่งขี้มูกใส่รูหัวสามารถอุดเรือ

ได้ ใ้หูกางใช้ใบ หูทำใบเรือ พอลมพัดเรือก็หมุนเพราะขาดหางเสือ ใ้ X ยาวเห็นท่าไม่ดี เลย ถอดผ่านึงเอา X คัดท้ายเรือ เรือก็แล่น พาเกล่อทั้ง 5 หลบหนีรอดพ้นมาได้ (<http://share.psu.ac.th/blog/tamastory/5662>)

นิทานสามเกลอ มีคน 3 คน คนหนึ่งหน้าแข็งเคาะนิตๆ คนที่สองหัว ลั่นโล่งโจ้ง คนที่สามเป็นกลางคันไปทั้งตัว วันหนึ่งคนทั้งสามนัดกันไปวิด ปลาในหนองน้ำกลางทุ่งนา ก่อนวิดปลาสัญญากันว่าใครหยุดจะลดส่วนแบ่ง

ทั้งสามคนเริ่มต้นจับปลา แดดก็ร้อน เหนื่อยก็เหนื่อย แต่ไม่กล้าหยุด พัก ใ้หัวล้านก็ร้อนจน แสบหนังศีรษะ ใ้หนังแข็งเตะก็โดนปลิงกัดเจ็บๆ คันๆ ใ้ซีกลากก็คันไปหมดทั้งตัว เมื่อสุดจะอดทนต่อไป ใ้หน้าแข็งเตะวาง อุบายหลอกว่า ปลาซ่อนตัวใหญ่มาชนหน้าแข็ง หยุดงมปลาซ่อนแล้วเอามือ ปลดปลิงออก แล้วบอกว่าจับปลาซ่อนไม่ได้ ใ้หัวล้านพูดว่า “กูเห็นปลาแล้ว” จึงดำน้ำจับปลา แล้วบอกว่าตัวใหญ่มากจับไม่ได้ ใ้ซีกลากคันมากแกล้งโมโห (โกรธ) เอามือเกาซีกลากจนหายคัน ต่อจากนั้น ทั้ง สาม คน ก็ วิ ด น้ำ ต่ อ ไป แล้ ว จั บ ปลา แ บ่ ง เ ท่ า ๆ กัน (<http://thaiarc.tu.ac.th/folltales/southern/story2.>)

นอกจากนี้ยังมีนิทานพื้นบ้าน เรื่อง เกลอเขา เกลอเล (เกลอภูเขา เกลอทะเล) ของคนเมืองตรัง เนื้อหาย่อยๆ เล่ากันว่า เมื่อใ้เกลอไปวังเกลอ หรือเยี่ยมเยือนใ้เกลอเขา ก็ได้ของฝากเป็น มูสัง หรือชะมด ติดมือกลับบ้าน ไปหนึ่งตัว โดยใ้เกลอเขาบอกใ้เกลอเลชิงหยอกกันตามประสาเกลอว่า มูสัง เป็นสัตว์เลี้ยงง่าย มันกินเพียงขี้ไก่ก็อยู่ได้แล้ว ด้วยวิธีชีวิตคนอยู่ทะเลที่ไม่เคยรู้จักมูสัง จึงนำไปขังไว้คอกไก่ตามคำของใ้เกลอ แต่แล้วก็ต้องสูญเสีย ไ้ไปทั้งเล้าเพราะมูสังกิน ต่อมาเมื่อได้เกลอเขา มาวังเกลอบ้าง ควายเล หรือ ปูทะเลขนาดใหญ่ก็เป็นของแปลกใหม่ที่ใ้เกลอเลฝากให้เพื่อนหอบหิ้ว กลับ

บ้าน พร้อมทั้งคำแนะนำชิงหยอกอีกเช่นกันว่า เจ้าควายเลตัวนี้กินน้ำเี่ยวเป็นอาหาร และถ้าถูกมันฟัน (ปูหนีบ) ก็ให้รีบกัดเขา (ก้าม) อีกข้างของมันทันที เมื่อกลับถึงบ้าน ใ้เกลอเขาก็จับเจ้าควายเลใส่กะละมังเอาไว้ บอกให้ภรรยา ไปเี่ยวใส่กะละมัง เพื่อเลี้ยงเจ้าควายเลตามคำของใ้เกลอเล ครั้นเวลาค่ำ นางก็ไปให้อาหารสัตว์เลี้ยงตามที่สามีบอก ปูหรือควายเลของใ้เกลอ เมื่อมี อะไรเข้าใกล้ตัวมันก็จะหนีบเอาโดยสัญชาตญาณป้องกันตัว นางจึงต้องเรียก สามีให้มาช่วย ใ้เกลอเขาก็รีบก้มหน้าลง เพื่อจะกัดเขากข้างของมันทันที ตามคำแนะนำของใ้เกลอ ก็เลยถูกก้ามอีกข้างหนึ่งของควายเลหนีบแถมเข้าให้ ในขณะที่ก้ามอีกข้างหนึ่งก็ยังไม่ปล่อย สุดท้ายของเรื่องเมื่อใ้เกลอทั้งสอง มาพบกันอีกประโยคที่สัพยอกกันว่า มึงเสียไก่แค่สองตัวจะเป็นไรไป....กูทั้ง เจ็บทั้งเหม็น ในบางแห่งจึงให้ชื่อนิทานเรื่องนี้ว่า ทั้งเจ็บทั้งเหม็น” (http://www.iamtrang.com/detail_page.php?sub_id=605)

ขอยกตัวอย่างเรื่องเกลอ ในอีกเหตุการณ์หนึ่งในจังหวัดพัทลุง แห่งบ้าน เขาโพลกเพลง ชื่อ นาย และนายชวน ทั้งสองเป็นเกลอสนิทสนมกันมาตั้งแต่เด็กๆ ระยะเวลาที่คอมมิวนิสต์ระบอบเข้ามาในหมู่บ้าน (พ.ศ. 2512-2520) ทั้ง สองคนได้รับปืนบราวน์ของทางราชการไว้ป้องกันหมู่บ้านคนละกระบอก แต่ ไม่เคยลั่นไกเลย ตกเย็นวันหนึ่งทั้งสองหยอกล้อกันในทำนองว่า ปืนนี้ยังได้ หรือไม่ เกลอชวนเปิดผ้าถุง โกงโค้งแล้วพูดว่า “ยิงรูวานกูแล” ส่องปลายปืน จ่อ “รูวาน” แล้วกดไกปืน ส่วนชาติใจตายทันที

ความผูกพันของการผูกต้องและเป็นเกลอ ทำให้ครอบครัวของชวน ไม่ ถือโทษ และแจ้งทางราชการว่า “ลั่นไกปืน ใส่ตนเอง” ครอบครัวของ นอกจากไปช่วยงานศพแล้ว ยังช่วยครอบครัวของชวนทำไร่ ทำนา ลูกๆ ของ อ้วนก็เรียกว่า พ่อ อย่างเคารพ

ภาพสะท้อนเรื่องเล่าของเกลอ จากวรรณกรรมมุขปาฐะหรือคำบอกเล่า จากเรื่องจริงบ้านนิทานพื้นบ้านบ้าง สะท้อนให้เห็นว่า สาเหตุของการเกิดเกลอ

1. สภาพระบบนิเวศธรรมชาติที่แตกต่างกัน ทำให้ผลผลิตแต่ละระบบ นิเวศแตกต่างกัน ถึงแม้เป็นระบบการผลิตเพื่อยังชีพในสังคมชาวบ้าน แต่ ความจำเป็นพึ่งพาในเชิงเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ยังคงมีอยู่บ้าง แต่ไม่ใช่เพื่อการ ค้า การค้าเป็นเรื่องของภาคส่วน เมืองหรือรัฐ
2. วรรณกรรมมุขปาฐะ เป็นการสอนชาวบ้านให้รู้จักมีความรัก สามัคคี พึ่งพาอาศัยกัน ความสามัคคี การให้อภัยซึ่งกันและกัน ย่อมนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย คนเรามีบุคลิกภาพต่างกัน แต่เป็นเกลอกันก็ช่วยเหลือ กันได้

3. เกลอมีความสำคัญพอๆ กับญาติ หรือมากกว่าญาติ บางครั้งเกลอ ตายแทนกันได้ นายหนังตะลุง พร้อม บุญฤทธิ์ กล่าวว่า “เกลอเป็นมากกว่า บารมีและพรรคพวกเพื่อการพึ่งพาอาศัย” (สุวิทย์ มาประสงค์ ใน [http:// oknation.nationtv.tv/blog/STCC/210/09/04/entry_1](http://oknation.nationtv.tv/blog/STCC/210/09/04/entry_1))

เกลอพวง หรือเกลอย่าน

ในบางท้องที่ เช่น ตัวอย่างจังหวัดพัทลุง นอกจากผูกเกลอระหว่างคน สองคนแล้ว ยังมีการผูกเกลอพวง หรือเกลอย่าน คือ การรวมเกลอของเกลอ ต่อๆ กันไป เป็นย่าน เป็นโยด เมื่อมีงานสำคัญหรืออย่างน้อยปีละครั้งก็มานัด รวมกัน เช่น ตัวอย่างของนายหนังตะลุง พร้อมน้อย จังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็น ส.ส. จังหวัดพัทลุง สังกัดพรรคประชาธิปัตต์ ถึง 3 สมัย ใน พ.ศ. 2522 2526 และ พ.ศ. 2529 สาเหตุการได้รับเลือกตั้งมีหลายประการ แต่การเป็น หนังตะลุงที่มีชื่อเสียง และการผูกย่าน ผูกโยด โดยผ่านระบบเกลอพวง และ เกลอย่าน ก็เป็นสาเหตุสำคัญของการชนะเลือกตั้ง

1.2 การเกิดเกลอนี้เนื่องจากปัจจัยทางภูมิศาสตร์และการคมนาคม

สภาพทางภูมิศาสตร์ภาคใต้ มีเทือกเขาเป็นแนวเหนือใต้ บริเวณตรงกลางคาบสมุทร แล้วลาดเอียงลงชายฝั่งทะเลทั้งสองด้าน ทำให้เกิดที่ราบแคบ ๆ ชายฝั่งทะเล หรือที่ราบแคบ ๆ ระหว่างภูเขา ภูเขาในภาคใต้เริ่มตั้งแต่ เทือกเขาภูเก็ตจากจังหวัดระนอง เลียบชายฝั่งทะเลอันดามัน เทือกเขานครศรีธรรมราช จากสุราษฎร์ธานี ลงไปถึงพัทลุง ตรัง สงขลา แล้วต่อด้วย เทือกเขาสันกาลาคีรี แนวทิศตะวันออก-ตะวันตก กันพรมแดนไทย-มาเลเซีย

สภาพภูมิศาสตร์ดังกล่าวแล้ว ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นบ่อเกิด ของปัจจัยในการยังชีพแตกต่างกัน จึงต้องพึ่งพิงกันในสิ่งของที่หมู่บ้านผลิตไม่ได้

ประกอบกับก่อน พ.ศ. 2552 ไม่มีทางรถไฟ และถนนเชื่อมระหว่าง เมืองต่อเมือง ทางรถไฟสายเพชรบุรี-สงขลา สร้างระหว่าง พ.ศ. 2452-2459 และสงขลา ระแงะ พ.ศ. 2459-2462 และสร้างต่อถึงสุไหงโกกลก พ.ศ. 2464 ถนนเพชรเกษมจากกรุงเทพฯ สร้างถึงสะเดา พ.ศ. 2493

การเดินทางจึงใช้ทางเท้าและทางเรือทั้งในแม่น้ำและทะเลเป็นสำคัญ การพัฒนาถนนเชื่อมระหว่างจังหวัดต่อจังหวัดในภาคใต้และระหว่างอำเภอต่ออำเภอ เริ่มขึ้นเมื่อประมาณหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2482-2488) แล้วขยายต่อในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2503-2509) และติดต่อกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 และที่ 3 (พ.ศ. 2510-2519)

ก่อนการพัฒนาทางหลวงแผ่นดินในภาคใต้ สังคมภาคใต้เกิดกระจุก วัฒนธรรมตามแนวสภาพภูมิศาสตร์และการปกครอง เช่น มณฑลนครศรีธรรมราชก็มีการติดต่อกันระหว่างเมืองไชยา สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ส่วนปัตตานี 7 หัวเมือง แยกออกมาเป็นมณฑลต่างหาก ในพ.ศ. 2449 หัวเมืองชายฝั่งทะเลมาหาสมุทรอินเดียถูกกันกลางด้วยเทือก เขาภูเก็ต เช่นเขานางหงส์ ก็ทำให้ขาดการติดต่อกับฝั่งนครศรีธรรมราชและ สงขลา กระทำได้อย่างเดียวคือ โดยสารทางเรือจากเกาะภูเก็ตแล้วขึ้นรถไฟที่ กันตังไปยังสงขลา นครศรีธรรมราช หรือกรุงเทพฯ แต่ก็หลังจาก พ.ศ. 2459 เมื่อทางรถไฟถึงสงขลา

การผูกเกลอ จึงทำกันเป็นเขตพื้นที่ของระบบนิเวศที่แตกต่างกัน เช่น มณฑลนครศรีธรรมราชผูกเกลอในกลุ่มอำเภอเขตภูเขา ชายทะเล เขต อำเภอพื้นราบ และเขตอำเภอเมือง ส่วนเขตเมืองสงขลา ก็ใช้ทะเลสาบเป็น ศูนย์กลาง ผูกเกลอในเขตจังหวัดพัทลุง สงขลา รอบๆ ทะเลสาบ ระหว่างเกลอ เขา เกลอเล และพื้นราบ เกลอในเมือง

ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันในภูมิภาคชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกของภาคใต้ จึงเกิดคำกลอนชาวบ้านที่ว่า “พัทลุงมีดอน นครมีท่า ตรังมีนา สงขลามีบ่อ” (วิเชียร ณ นคร, 2528: 230)

การผูกเกลอระหว่างมณฑล เช่น มณฑลนครศรีธรรมราชกับมณฑล ปัตตานี หรือมณฑล ภูเก็ต อาจมีบ้างแต่น้อย หรือแทบไม่มีเลย ทั้งนี้เพราะ ระบบนิเวศแต่ละเขตมีผลผลิตที่แตกต่างกัน พอเพียงให้พึ่งพิงอยู่แล้ว จึงไม่ จำเป็นต้องแสวงหาผลผลิตจากแดนไกลในสมัยที่ขาดการคมนาคม อีก อย่างหนึ่ง วัฒนธรรมของมณฑลภูเก็ตประกอบด้วยคนจีนและคนไทยชาวบ้านที่ ห่างไกล และ วัฒนธรรมของมณฑลปัตตานีก็เป็นกลุ่มไทยมุสลิมมากกว่าไทย พุทธการผูกเกลอจึงมีน้อย

จากสภาพภูมิศาสตร์หรือระบบนิเวศทางธรรมชาติที่แตกต่างกัน ก่อให้ เกิดผลผลิต และ ปัจจัย 4 แตกต่างกัน ประกอบกับการขาดแคลนการคมนาคม จึงเป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งในการผูก เกลอในระหว่าง พ.ศ. 2442-2520 หรือระหว่างสมัยการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลถึงยุคต้นของ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างถนนเชื่อมระหว่าง หมู่บ้านกับ ตัวเมืองมากยิ่งขึ้น

1.3 การเกิดเกลอเนื่องจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ

ในระบบการผลิตแบบยังชีพหรือการผลิตแบบเลี้ยงตัวเอง (Self Sufficiency Economy) ถึงแม้ว่าหมู่บ้านจะผลิตสิ่งของเองเพื่อบริโภค เช่น ปลูก ข้าวเพื่อกิน ปลูกฝ้ายเพื่อทอผ้าใช้เอง สร้าง เครื่องมือ เครื่องใช้ บ้านเรือน จาก วัสดุในท้องถิ่น แต่ภายใต้ระบบนิเวศที่แตกต่างกัน ทำให้ ทรัพยากรธรรมชาติ แตกต่างกัน ผลผลิตจึงมีมากน้อยในบางพื้นที่และขาดแคลนบางพื้นที่ การ แลกเปลี่ยนผลผลิตหายากจึงต้องมีบ้าง ดังนั้น การแลกเปลี่ยน การค้าขาย จึง เกิดขึ้นอย่างเบาบางใน ระบบการผลิตเพื่อยังชีพหรือระบบการผลิตแบบเลี้ยงตัวเอง

ของมีค่า สินค้าฟุ่มเฟือย จึงเป็นของจำเป็นสำหรับชนชั้นศักดินา เพื่อสร้างคุณค่า ศักดิ์ศรี และชนชั้นของตนเอง ในขณะเดียวกัน เกลือ เครื่องใช้ที่ ทำด้วยเหล็ก ภาชนะดินเผาเป็นความจำเป็น สำหรับชนชั้นไพร่ สามัญชน จึง ต้องมีการแลกเปลี่ยน หรือพึ่งพิงอิงกันในการแลกเปลี่ยนในรูปแบบ ต่างๆ กัน เช่น การค้าขาย ระบบเครือญาติ และการผูกเกลอในกรณีไม่ใช่เครือญาติ

ระบบการผลิตเพื่อการค้าหรือการค้าขาย มีมาตั้งแต่สมัยโบราณผ่านช่องแคบมะละกา เป็น เส้นทางการค้าสำคัญของระหว่างจีนกับอินเดียตั้งแต่สมัยอาณาจักรตามพรลิงค์ และเป็นเส้นทาง การค้าทางบกเพื่อเชื่อมทะเลอันดามันกับอ่าวไทยในการเป็นทางลัดเพื่อเดินทางไปสู่เจนละ (กัมพูชา) เวียดนาม จีน โดยไม่ต้องผ่านช่องแคบมะละกา

ระบบการค้าจากอาณาจักรตามพรลิงค์ ผ่านสมัยสิบสองนักษัตร จนถึงนครศรีธรรมราช ระดับหัวเมืองชั้นเอกของกรุงศรีอยุธยาและมณฑลเทศาภิบาลของกรุงเทพฯ เป็นเพียงการค้าระหว่าง ประเทศของชนชั้นขุนนาง นายทุนต่างชาติ ที่เก็บส่วย จังกอบ หรือภาษีอื่นๆ จากไพร่เพื่อค้าขายกับ

ต่าง ประเทศตั้งแต่ยุคการค้าระหว่างจีนกับอินเดีย แล้วต่อมาเป็นอาหรับ เปอร์เซีย และชาติยุโรปอื่นๆ ในยุคสมัยการค้าอาณานิคมจนถึงสมัยการทำสนธิสัญญา เบาว์ริง เพื่อยกเลิกระบบผูกขาดซื้อขายสินค้าของหลวงเปลี่ยนเป็นระบบการค้าเสรีใน พ.ศ. 2398 (ค.ศ.1855) (Chatthip Nartsupha and Suthy- Prasartset, 1981) แต่ระบบเสรีก็เอื้อให้กับนายทุนต่างชาติ เช่น ชาวยุโรป และชาวจีนที่ใช้ข้อได้เปรียบทางเศรษฐกิจ การเมือง เข้ามาเป็นชนชั้นนายทุน และพ่อค้าในระบบเศรษฐกิจใหม่ ในขณะที่คนไทยก็ยังเป็นไพร่ที่สังกัดมูลนาย หลังจากเลิกระบบไพร่ใน พ.ศ. 2448 แล้ว ไพร่หรือชาวบ้านส่วนหนึ่งก็อาจ เปลี่ยนเป็นพ่อค้าท้องถิ่นบ้าง ค่าขายหลังฤดูการเก็บเกี่ยว เช่น พ่อค้าวัวต่างในภาคเหนือ (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2546) ในภาคใต้นครศรีธรรมราช ระหว่าง พ.ศ.2442-2505 ก็มีพ่อค้าแม่ค้า ใช้เกวียนหรือหาบคอนค้าขายสินค้าทะเล ระหว่างชาวเลกับชาวเมือง และชาวเมืองกับชาวเหนือ หรือใช้เส้นทางรถไฟ ค่าขายแลกเปลี่ยนสินค้าทะเล เช่น เปลือก ปลาแห้ง ปลาเค็ม กะปิ กับชาวนอก เขาหรือหมู่บ้านใกล้เคียงสถานีรถไฟ

หลังจากทางรถไฟสายใต้สร้างเสร็จถึงนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2458 และสงขลาใน พ.ศ. 2459 สินค้าจากกรุงเทพฯ และจากเมืองอื่นๆ ก็เข้าสู่ เมืองที่อยู่ใกล้สถานีรถไฟ และได้มีการสร้างทางเท้าทางเกวียน (ต่อมาขยาย เป็นทางรถยนต์) เชื่อมระหว่างเมืองกับหมู่บ้าน สินค้าจากเมืองเข้าสู่หมู่บ้านมากยิ่งขึ้น ในที่สุดก็เกิดตลาดนัด หมุนเวียนไปตามหมู่บ้านต่างๆ เช่น หลังปี พ.ศ. 2488 เกิดตลาดนัดอาทิตย์ละ 1 วันในหมู่บ้านหนองนก บางจาก บาง สระ แนวถนนอำเภอเมือง-ปากพั่น หรือมีตลาดนัดเสาร์ ตลาดนัดไม้หยา ถนนอำเภอเมือง-ร่อนพิบูลย์

การขาดแคลนพ่อค้าในหมู่บ้าน คนไทยในระบบไพร่ยังชีพด้วยการ เกษตร ทำไร่ ทำนา เพื่อการยังชีพ ชาวบ้านไม่ประกอบอาชีพค้าขาย การซื้อ สินค้าจำเป็นบางอย่างนานๆ ครั้งก็เดินทางด้วยเท้า ทางเรือ มาซื้อในเมือง หรือตลาดในตำบลใหญ่ๆ ตลาดนัดในหมู่บ้านเกิดขึ้นหลังจากเกิดการสร้าง ถนนดินลูกรังเชื่อมระหว่างเมืองกับหมู่บ้าน

เมื่อขาดแคลนพ่อค้า ประกอบกับขาดแคลนเงินตราในระบบแบบยังชีพ หรือระบบการผลิตแบบเลี้ยงตัวเอง จึงต้องมีเพื่อนต่างแดน ต่างเขตพื้นที่ซึ่งมี ทรัพยากรต่างกันไว้พึ่งพาอาศัยกัน ในระบบการแลกเปลี่ยนที่ไม่ผ่านตลาดใน รูปแบบของ “การไปหาเพื่อน ไปหาเกลือ” (พูนศักดิ์ ธานีกร ประดิษฐ์, 2537: 39) เพื่อเยี่ยมเยื่อน แลกเปลี่ยนสิ่งของตอบแทนซึ่งกันและกัน โดยมีพื้นฐาน การแลกเปลี่ยนอยู่ที่การพึ่งพากัน คือ “แลกเปลี่ยนเพื่อพอกินพอใช้ ไม่ได้แลกเปลี่ยนให้รวย ให้เขาอยู่ได้ เราก็อยู่ได้” (พูนศักดิ์ ธานีกร ประดิษฐ์, 2537: 42)

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ คือ การขาดแคลนผลผลิตซึ่งเกิดจากระบบนิเวศ ธรรมชาติที่ต่างกัน ทำให้เกิดวัฒนธรรมชุมชน คือ “เกลอ” ในการแลกเปลี่ยน แต่ไม่ใช่แลกเปลี่ยนในด้านการค้าตามระบบทุนนิยม

1.4 ปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรม

อริสโตเติล (พ.ศ. 160-222) กล่าวว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” ต้องอยู่ ร่วมกันภายในนครรัฐ (Polis) สิ่งที่อยู่นอก Polis ได้ก็มีแต่พระเจ้าและสัตว์ เท่านั้น

www.goodreads.com/Aristoite/Quotes. and <http://books.google.co.th/books?isbn=0271044055>)

จากแนวความคิดของปราชญ์กรีกโบราณ มาสโลว์ (Abraham Harold Maslow พ.ศ. 2451-2513) ได้เขียนในเรื่อง "A Theory of Human Motivation" โดยจัดลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ไว้ 5 ระดับ ดังนี้

ระดับหนึ่ง ความต้องการทางกายภาพ หรือความต้องการพื้นฐาน (Physiological) ได้แก่ การมีลมหายใจ อาหาร น้ำ การนอนหลับ เพศ ฯลฯ ระดับสอง ความต้องการความปลอดภัย (Safety) ในด้านร่างกาย ครอบครัว สุขภาพ การทำงาน ทรัพยากร ศีลธรรม ระดับสาม ความต้องการความรัก {Love/belonging} ความรักจากเพื่อน ครอบครัว และความรักระหว่างเพศ ระดับสี่ ความภาคภูมิใจ (Esteem) เป็นความต้องการด้านชื่อเสียง ความเคารพนับถือจากสังคม ระดับห้า ความสมบูรณ์ของชีวิต (Self-actualization) ซึ่งถือเป็นคุณค่าของชีวิตที่มนุษย์แต่ละคนปรารถนา ขั้นนี้ถือว่าเป็นความต้องการความสำเร็จสูงสุดของบุคคล หรือความสมบูรณ์ของชีวิต ([http:// th.m.wikipedia.org/wiki/ลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์](http://th.m.wikipedia.org/wiki/ลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์))

จากตัวอย่างทฤษฎีความต้องการของมนุษย์ที่จะต้องอยู่ร่วมกันในสังคมจากสมัยโบราณถึงปัจจุบันดังกล่าวแล้ว รศ.ดร.อารีย์ เพชรผุด นัก จิตวิทยาอุตสาหกรรม จึงได้ให้สัมภาษณ์กับผู้เขียนว่า เหตุผลหนึ่งของการผูก เกลอ นอกจากปัจจัยทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจแล้ว ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา สังคมก็เป็นเหตุผลสำคัญทำให้คนภาคใต้ต้อง “เป็นเกลอ” หรือผูกเกลอกัน (สัมภาษณ์ ดร.อารีย์ เพชรผุด, 18 ธันวาคม 2559)

การเป็นเกลอของคน เกิดจากบุคลิกภาพภายนอกและบุคลิกภาพภายใน เช่น จิตใจ ความรู้สึก เจตนคติที่สอดคล้องกันจึงเป็นเกลอกัน เพราะชอบพอกันในเรื่องอุปนิสัยและรูปร่างหน้าตา เกลอแบบนี้คนเป็นเกลอสมัครใจเป็นเกลอกันเอง ต่างจากชนิดที่พ่อแม่จัดทำให้เป็นเกลอ (สัมภาษณ์ ดร.อารีย์ เพชรผุด, 18 ธันวาคม 2559)

2. การผูกเกลอ

การผูกเกลอ หรือการเป็นเกลอ จึงมี 2 ประเภท คือ

1. พ่อ แม่จัดการให้ลูกๆ เป็นเกลอ หรือผูกเกลอ
2. เกลอ ผูกเกลอกันเอง หรือเป็นเกลอกันเอง

การเป็นเกลอ มีเงื่อนไขว่า ต้องเป็นเพศเดียวกัน เป็นเกลอต่างเพศไม่ได้

ดร.อารีย์ เพชรมุตต์ ยังได้ยกตัวอย่างอีกว่า คุณพ่อของเธอเคยเป็น ผู้ใหญ่บ้านที่หมู่บ้านบางพุทรา อำเภอมือง นครศรีธรรมราช สภาพหมู่บ้าน ติดถนนสายหัวถนน-ปากพนัง มีลำคลองผ่านบ้าน แต่ลักษณะหมู่บ้านก็เป็น หย่อมบ้าน (Cluster) ซึ่งต้องพึ่งพิงกับหย่อมบ้านอื่น จึงต้องมีเพื่อนหรือเกลอ ไว้พึ่งพาอาศัยกัน เช่น ก่อนฤดูฝน หรือต้นฤดูฝนก่อนน้ำเจ็มนองท่วมทุ่งนา เพื่อนบ้านในเขตอำเภopakพนังก็จ้างผู้จ้างมาตามถนนแล้วขอพักค้างคืนที่บ้านเพื่อรอนแรมเดินทางต่อไปยังบ้านเพื่อนเกลอ “ชาวเหนือ” ในพื้นที่ลานสกา และคีรีวง เพื่อฝากวัวควายในฤดูฝน

บางครั้งการเป็นเกลอ ยังมีส่วนเกื้อหนุนในการประกอบอาชีพ และ การเมือง การปกครอง เช่น การผูกเกลอระหว่างกำนันกับกำนัน หรือกำนัน กับผู้ใหญ่บ้าน เพื่อช่วยเหลือกันในเรื่องการปกครอง รวมทั้งการหาเสียงเลือกตั้ง ผู้แทนราษฎร (สัมภาษณ์ ดร.อารีย์ เพชรมุตต์, 22 ธันวาคม 2559)

เกี่ยวกับการหาเสียงเลือกตั้ง ประสบการณ์ของผู้เขียนก็พบว่า อดีต สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นครศรีธรรมราชหลายสมัยในอดีต เช่น นายน้อม อุปรมัย นายฉ่ำ จำรัสเนตร ก็ใช้ระบบเกลอ ระบบเครือญาติในการหาเสียง แบบเข้าหา "โยค" เข้าหา "เพื่อนเกลอ" แบบบอกต่อ การใช้วัฒนธรรมชาวบ้านในการประสานติดต่อเพื่อการหาเสียงเลือกตั้ง จึงทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เช่น “ครู จำรัสเนตร” ประสบผลสำเร็จมากที่สุดในการเลือกตั้ง พระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช เป็นศูนย์กลางทางด้านสังคมวัฒนธรรมที่ประชาชนในภาคใต้ตลอดจนคนไทยในรัฐกลันตัน ตรังกานู และไทรบุรี ต้องเดินทางมาสักการ บูชา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วัน มาฆบูชา ประเพณีสารทเดือนสิบ ประชาชนทุกสารทิศจะเดินทางมาทำบุญที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

การเดินทางมาทำบุญพระบรมธาตุเจดีย์ก่อน พ.ศ. 2500 มีถนน รถนนเชื่อมระหว่างตัวเมืองกับอำเภopakพนังและอำเภอร่อนพิบูลย์ ทางรถไฟเชื่อมระหว่างตัวเมืองกับอำเภofungสงควาง อำเภofungอื่นๆ ต้องเดินเท้า และใช้ทางเรือเพื่อเชื่อมต่อกับถนนหรือเดินทางตรงเข้าสู่ตัวเมือง

นอกจากนี้ ในสมัยดังกล่าวแล้ว โรงแรมในตัวเมืองนครก็มีน้อย และไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชาวบ้าน จึงต้องอาศัยวัดหรือบ้านญาติ เกลือ เป็น ที่พักแรมค้างคืนในการเดินทางมาตัวเมือง

ก่อนปี พ.ศ. 2500 จากประสบการณ์ของผู้เขียนได้พบการเดินทางของ ชาวบ้านมาร่วมทำบุญงานสารทเดือนสิบ และร่วมพิธีกรรมขบวนแห่ผ้าห่ม พระบรมธาตุในวันมาฆบูชา ดังนี้

1. เดินทางโดยทางเรือ ชาวเหนือ หรือประชาชนในเขตต้นน้ำ อำเภอ ลานสกา พรหมคีรี ก็ใช้พาหนะ "เรือเหนือ" ส่องลงมาตามลำคลอง รอนแรม มาจนถึงวัดต่างๆ ในเขตตัวเมืองนครศรีธรรมราช ก็จะอาศัยพักในวัดที่ใกล้วัด พระมหาธาตุวรมหาวิหารหรือถ้าบ้านเกลืออยู่ริมคลอง ก็จะพักที่บ้านเกลือ เช่น การเดินทางตามคลองท่าดี ก็จะพักที่วัดโคกธาตุ วัดท่าวโคตร (วัดชายนา) วัดสวนหลวง

สำหรับประชาชนในเขตอำเภอชายทะเล เช่น ท่าศาลา สิชล ขนอม ก็ เดินทางเรือมายังคลองท่าแพ แล้วเดินทางบกเข้าสู่ตัวเมือง

2. เดินทางโดยทางรถไฟ เมื่อทางรถไฟถึงตัวเมืองนครศรีธรรมราช ใน พ.ศ. 2458 ประชาชนในเขตอำเภอทุ่งสง อำเภอฉวาง และอำเภอลำพูน ก็เดินทางเท้าจากหมู่บ้านมายังสถานีรถไฟ แล้วโดยสารรถไฟมายังตัวเมืองนครศรีธรรมราช

3. เดินทางรถยนต์และทางเรือ ประชาชนในเขตอำเภอหัวไทร อำเภอเชียรใหญ่ อำเภอปากพนัง เดินทางเรือตามแม่น้ำปากพนังแล้วมาขึ้นรถยนต์ที่ตัวเมืองปากพนังเดินทางต่อมายังเมืองนครศรีธรรมราช

การทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ถือ เป็นพิธีกรรมสำคัญของชาวพุทธในจังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งต้องมาร่วมในงานบุญ จึงมีความจำเป็นต้องมีเกลือ หรือบ้านเกลือใน เมืองไว้พักอาศัย หรือพักในวัดต่างๆ ในตัวเมือง

ปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรมในเรื่อง “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” ทฤษฎี บุคลิกภาพที่คล้ายกันทำให้เกิดการชอบพอกัน พิธีการทำบุญสารทเดือนสิบ พิธีกรรมศาสนาที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร หรือ “วัดพระธาตุยอดทอง (คำ)” จึงเป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งของการเป็นเกลือ หรือการผูกเกลือ วัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งของชาวใต้คือ “ยอมหักไม่ยอมงอ” หมายถึง การไม่ยอมจำนนให้แก่ใครง่ายๆ โดยไม่มีเหตุผล หรือถูกบังคับ นอกจากนั้นคน ใต้ยังไม่ไวใจเจ้านาย “นายรักเหมือนเสื้อกอด หินนายรอดเหมือนเสื้อหา หรือ “เราเมานายถีบเรา นายเมานายถีบเรา” (วิเชียร ณ นคร, 2528: 217)

เมื่อวัฒนธรรมของคนใต้ ไม่ไวใจผู้บังคับบัญชาในสมัยการปกครอง เทศาภิบาล หมายถึง ขุนนางจากกรุงเทพฯ หรือข้าหลวงประจำจังหวัด รวมทั้ง ข้าราชการที่มาจากท้องถิ่นอื่น คนใต้จึงต้องมีเกลือ มีเพื่อน เพื่อสร้างบารมี และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังสำนวนที่ว่า “เข้าป่าอย่าได้ขาดไฟ ไป

ไหนดอย่า ได้ขาดเพื่อน” แต่การมีเกลอ มีเพื่อน ก็ต้องเลือกและคบกันอย่างซื่อสัตย์ ไว้ใจ ได้ มิใช่เป็นแต่เพียง “ไอ้เกลอหน้าเหล่า ไอ้เฒ่าหน้าหม้อ” (วิเชียร ณ นคร, 2528: 227-228) หมายความว่า เป็นเกลอเพื่อหลอกเพื่อน เอาประโยชน์จากเพื่อนฝ่ายเดียว ดีแต่พูดแต่ไม่ปฏิบัติ ไอ้เฒ่าหน้าหม้อ หมายถึง ชายแก่ที่ ทำตัวเจ้าชู้เมื่อพบสาว ๆ (หม้อ หมายถึง อวัยวะเพศหญิง หรือผู้หญิง)

ระบบเกลอในภาคใต้ คงเกิดขึ้นควบคู่กับระบบการผลิตแบบยังชีพ หรือระบบการผลิตแบบเลี้ยงตนเองในสังคมชาวบ้านมาตั้งแต่สมัยโบราณ เพราะระบบการผลิตดังกล่าวแล้ว ถึงแม้ว่าหมู่บ้านจะเลี้ยงตนเองได้ แต่ก็ยัง ขาดแคลนผลผลิตหายากบางอย่าง ซึ่งมีเฉพาะเขตระบบนิเวศที่แตกต่างกัน จึงต้องมีการแลกเปลี่ยนในผลผลิตซึ่งหมู่บ้านไม่มีหรือผลิตเองไม่ได้ การ ค้าขายมีบ้างแต่เบาบางในสังคมหมู่บ้านห่างไกลตัวเมือง ปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม ก็เป็นสาเหตุหนึ่งในการผูกเกลอ เพื่อความอบอุ่นใจ พึ่งพาอาศัย ซึ่งกันและกัน รวมทั้งการสร้างพรรคพวกและบาร์มี

3. เกลอและประเภทของเกลอ

เกลอ

“เกลอ” เป็นภาษาถิ่นภาคใต้ ใช้เรียกคนรุ่นราวคราวเดียวกันที่อยู่ห่าง ไกลคนละพื้นที่ แต่พ่อแม่ ผูกมิตรหรือเกี่ยวดองไว้เป็นเพื่อนกัน เกลออาจมี ความสำคัญกว่าเพื่อน จึงมีคติชาวบ้านกล่าวว่า “เพื่อนเป็นทรัพย์ แต่ต้องยิ่ง กว่าเพื่อน

การผูกดอง หรือผูกเกลอ มีหลักการเลือกดังนี้

1. เด็กชาย หรือเด็กหญิงที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน หน้าตา นิสัย อาจคล้ายกัน การเป็นเกลอต่างเพศ กระทำไม่ได้

2. อยู่ต่างถิ่น ต่างแดนกัน

3. พ่อ แม่ เป็นคนเลือก หรือเกิดจากสมัครใจของผู้เลือก โดยความ ยินยอมของพ่อแม่

4. การเป็นเกลอ ต้องไม่ใช่ญาติ พี่น้อง

เมื่อเกี่ยวดองเป็นเกลอกันแล้ว ต้องยอมรับพ่อ แม่ ญาติ พี่น้องของทั้ง สองฝ่ายว่าเหมือนพ่อแม่ ของเราเอง ต้องเรียกพ่อ แม่ ของเกลอว่า พ่อ หรือ แม่

ประเภทของเกลอ

ประเภทของเกลอ ขึ้นอยู่กับพื้นที่ ภูมิประเทศ ที่อยู่อาศัยของเกลอของเรา ดังนั้น เกลอจึงแบ่งออกเป็น

เกลอเขา หมายถึง เกลอที่อาศัยในเขตภูเขา มีอาชีพทำสวนผลไม้

เกลอนา หมายถึง เกลอที่อาศัยในเขตพื้นที่ราบ มีอาชีพทำนาเป็นหลัก

เกลอเล หมายถึง เกลอที่อาศัยบริเวณชายทะเล

เกลอเมือง หมายถึง เกลอที่อาศัยในเมือง

เกลอนอกเขา หมายถึง เกลอในเขตอำเภอฉวาง อำเภอลำพูน

ประวัติศาสตร์ ภูมิสังคม นครศรีธรรมราช

การแบ่งเกลอของนครศรีธรรมราช โดยอาศัยปัจจัยของสภาพภูมิศาสตร์ เป็นหลักสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 กลุ่ม โดยยึดหลักของเมือง ซึ่งตั้งอยู่ใน เขตภูมิประเทศที่แตกต่างกัน ดังนี้

1. ชาวเมือง หมายถึง ประชากรในเขตในตัวเมืองนครศรีธรรมราช ใน อดีตได้แก่ ตำบลในเมือง ตำบลนา ตำบลคลังหรือท่าวัง หรือพื้นที่หมู่บ้านใกล้เคียงถนนราชดำเนิน จากท่าแพบ้านหัวถนน เรียกว่า เขตในเมืองหรือชาวเมือง

2. ชาวนอก ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมืองและตำบลที่ตั้งอยู่นอกเมืองออกไป ห่างไกลการคมนาคม ต้องใช้เรือ หรือเดินเท้าใน การติดต่อกับตัวเมือง นอกจากนี้ยังหมายถึง ประชาชนเขตอำเภอปากพนัง เชียรใหญ่ หัวไทร ชะอวด หรือเขตลุ่มแม่น้ำปากพนัง พื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ลุ่ม ทำนา อุดมสมบูรณ์ บางพื้นที่ เช่น อำเภอปากพนัง หัวไทร ติดชายทะเล แต่ ที่มีจุดอ่อนในการ ต้องพึ่งพิงกับอำเภออื่นๆ เพราะฤดูฝนน้ำท่วมเงินของทุ่งนา และที่ราบ ต้องนำวัวควายไปฝากเลี้ยงใน เขตพื้นที่ภูเขา หรือกลุ่มชาวเหนือ

3. ชาวเหนือ ได้แก่ พื้นที่ในเขตอำเภอลานสกา พรหมคีรีในปัจจุบัน ลักษณะภูมิประเทศเป็น ภูเขาและป่าไม้ มีเขาหลวงเป็นยอดเขาสูงสุดในเขต เทือกเขานครศรีธรรมราช เทือกเขาดังกล่าวแล้ว ก่อให้เกิดแม่น้ำปากพนัง แม่น้ำปี แม่น้ำตรัง ฯลฯ และบริเวณยอดเขาหลวง ก่อให้เกิดคลองท่าดีและ สาขา คลองท่าแพ คลองบ้านตาล คลองเสาธง ฯลฯ

พื้นที่ในเขตชาวเหนือในอดีต เป็นแหล่งทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ชาวเมือง ชาวนอก ชาวเล ต้องการไม้สร้างบ้านเรือน หรือทำเรือ ต้องพึ่งพิง ชาวเหนือในการจัดหาไม้ นอกจากนี้พื้นที่ ดังกล่าวมีผลผลิตจากป่า และผลไม้ อุดมสมบูรณ์แต่ขาดแคลนข้าวบริโภค จึงต้องพึ่งพิงข้าวจากชาวนอก และชาว เมืองในฤดูน้ำหลากก็ยอมให้ชาวนอกได้ฝากเลี้ยงวัว ควายไว้ชั่วคราว

ก่อนฤดูฝน หรือก่อนน้ำหลากท่วมทุ่ง เขตอำเภอเมืองปากพนัง หรือ เชียรใหญ่ กลุ่มชาวนา (ชาวนอก) ก็จะนำวัว ควาย ไปตามแนวคลองมะม่วง สองต้น (คลองท่าดี) คลองเสาธง หรือคลองอื่นๆ เพื่อมุ่งสู่ต้นน้ำในเขตภูเขา เพื่อฝากวัว ควายไว้ชั่วคราว เมื่อน้ำลดก็นำวัว ควายกลับบ้าน

หลังจากเก็บเกี่ยวผลไม้และชาวนอกทำนาเสร็จแล้ว ชาวเหนือก็จะ ล่องเรือเหินรอนแรม ค้างคั่นลงมาตามลำน้ำสายต่างๆ เพื่อนำผลผลิตจากป่า เช่น ผลไม้ บรรทุกเต็มลำเรือมาให้เพื่อนเกลอ

ในเมืองและเพื่อนเกลอชาวนอก ผลตอบแทนคือได้รับข้าวเปลือกกล่องขึ้นเหนือน้ำสู่บ้านชาวเหนือเต็มลำเรือ สำหรับอัตราแลกเปลี่ยนไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับการบรรจุของเรือเหนือและ สภาพแม่น้ำลำคลอง กระบวนการดังกล่าวแล้ว หมดสิ้นเมื่อมีการสร้างถนนหลัง พ.ศ. 2505

4. ชาวนอกเขา หมายถึง เขตพื้นที่เมืองนอกเขตเขาหลวงด้านตะวันออก ตกเฉียงเหนือ ได้แก่ เขตอำเภอฉวาง อำเภอลำพูน (พื้นที่ของอำเภอบ้านร้อง อำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานีในปัจจุบัน) หรือเขตอำเภอพิปูน อำเภอ นาบอน ในปัจจุบัน

5. ชาวเล หมายถึง หมู่บ้านที่อยู่ในเขตอำเภอสิชล ท่าศาลา และขนอม ในปัจจุบัน ชาวเลสมัยก่อน พ.ศ. 2500 ติดต่อกับตัวเมืองโดยใช้เรือเพียงอย่างเดียว ความสัมพันธ์ระหว่างชาวเลกับชาวเมืองจะเกี่ยวข้องในเรื่องการศึกษา ของบุตรหลาน ซึ่งต้องเข้ามาเล่าเรียนที่ในตัวเมืองในระดับมัธยม การพึ่งพิง เรื่องการประมง ชาวเมืองต้องการอาหารทะเลจากชาวประมงในเขตอำเภอดังกล่าวแล้ว

4. คุณค่าของเกลอ

จากระบบการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง หรือระบบการผลิตเพื่อยังชีพ จน กระทั่งเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อขายในลัทธิเศรษฐกิจทุนนิยมระยะเริ่มต้น หรือ ก่อน พ.ศ. 2398 ผ่านเข้าสู่การปกครองแบบเทศาภิบาล (พ.ศ. 2442-2476) ถึงระบอบประชาธิปไตย แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2506- 2509) ระบบเกลี้ยงดำรงสภาพและบทบาทอยู่ในสังคมได้อย่างมั่นคง แต่ค่อยๆเสื่อมลงบ้าง หลัง พ.ศ. 2500 ประโยชน์และคุณค่าของเกลอ มีดังนี้

4.1 ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ ในระบบนิเวศที่แตกต่างกัน เช่น เขต ภูเขาและป่าไม้ เขตที่ราบ เขตชายทะเล เขตเมือง ผลผลิตย่อมแตกต่างกัน จึง ต้องมีการแลกเปลี่ยนผลผลิตที่หายาก ขาดแคลน และจำเป็นในระบบการ ผลิตแบบเลี้ยงตนเอง และเกิดการค้าขายโดยพ่อค้าเร่ หรือพ่อค้าประจำ หมู่บ้าน พ่อค้าประจำตัวเมืองในระบบการผลิตเพื่อขาย

เกลอ จึงมีบทบาทสำคัญในการแลกเปลี่ยนสิ่งของ เช่น กลุ่มชาวเหนือกับกลุ่มชาวเล กลุ่มชาวเหนือขาดพื้นที่ทำนา จึงขาดข้าวเปลือก ต้องมีเกลอ เป็นชาวนอกหรือชาวเล เพื่อชาวเหนือจะได้นำผลผลิตจากสวน ได้แก่ ผลไม้ บรรทุกเรือเหนือล่องตามลำน้ำไปให้ชาวนอกหรือชาวเลแล้วรับข้าวเปลือก ปลาแห้ง ปลาเค็ม เกลือ กะปิ บรรทุกเรือเหนือกลับบ้านของตนเอง ในเขต ขุนน้ำ ถึงฤดูน้ำหลาก น้ำท่วมทุ่งนา ชาวนอกก็นำวัว ควาย ไปฝากชาวเหนือเลี้ยงไว้

นี่คือตัวอย่างการตอบแทนทางเศรษฐกิจ

4.2 ประโยชน์ในทางจิตวิทยาสังคมและวัฒนธรรม การเป็นเกลอ เป็นการตอบสนองลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ตามทฤษฎีของมาสโลว์ การเป็นเกลอ ก็เพื่อตอบสนองความต้องการความรัก (Love/belonging) จาก เพื่อนเกลอ ครอบครัวของเพื่อนเกลอ และบุคคลอื่นๆ ในลักษณะของ เครือ ข่ายเกลอ อีกอย่างหนึ่งคือ ความภาคภูมิใจ (Esteem) ในด้านความเคารพ นับถือจากสังคม ความมีชื่อเสียง ประโยชน์ของเกลออีกอย่างหนึ่งคือ สนอง ความต้องการด้านความปลอดภัย (Safety) ในด้านร่างกาย ครอบครัว ทรัพยากร

สังคมภาคใต้ หลังสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 ยุคมณฑล (พ.ศ. 2436-2476) ก่อน พ.ศ. 2458 ยังไม่มีทางรถไฟถึงสงขลา และหาดทางหลวง แผ่นดินติดต่อระหว่างจังหวัดต่างๆ ชาวบ้านในหมู่บ้านชนบทติดต่อกับเมือง ยากลำบาก ต้องใช้เรือ เดินเท้า เกลียว และช้าง การปรับเปลี่ยนทางด้าน การเมืองและเศรษฐกิจเข้าสู่ระบบใหม่ ทำให้ชาวบ้านผู้ไร้ทรัพย์สินสมบัติ ต้อง ดำรงชีวิตแบบยังชีพในระบบทุนนิยม บางคนปรับตัวเป็นพ่อค้าแม่ค้าเร่ พ่อค้า ในท้องถิ่นควบคู่กับการเกษตรแบบเดิม บางคนปรับตัวเป็นโจรผู้ร้ายต่อสู้กับ อำนาจอรัฐ มีขุนโจรสำคัญหลายคนในเขตพื้นที่จังหวัดพัทลุง ติดต่อกับเขตแดนกับ นครศรีธรรมราชและสงขลา เช่น “ขุนพัท” หรือ รุ่ง ดอนทราย (เสียชีวิต พ.ศ. 2462) ดำ หั่วแพร เลื่อน้อย ฯลฯ ขุนโจร “ขุนพัท” และลูกน้องคนสนิท คือ ดำ หั่วแพร เป็นกลุ่มโจรต่อต้านอำนาจอรัฐ ปล้นเงินคนร่ำรวย ไม่ทำร้ายเจ้าทรัพย์ที่ยอมจำนน กฎโจรอีกอย่างหนึ่งคือ “ไม่ปล้นทำร้าย และต้อง ปกป้องบ้านที่มีพระคุณ

ในสมัยที่รัฐเปลี่ยนระบบการเมือง เศรษฐกิจ ประชาชนแร้นแค้น ขาด ความอบอุ่น มีความกลัวทั้งเจ้าหน้าที่รัฐ และโจรผู้ร้าย การแสวงหามิตรหรือเกลอ ก็เป็นปัจจัยทางจิตวิทยาสังคมในด้านการแสวงหาความปลอดภัยความอบอุ่นใจตามหลักการของมาสโลว์

พิธีกรรมในงานบุญสารทเดือนสิบ ในเมืองนครศรีธรรมราช นอกจาก จัดพิธีทำบุญตามวัดต่างๆ แล้ว ยังมีการจัดงานเดือน 10 รวม 10 วัน 10 คืน ถือเป็นงานรื่นเริงที่ยิ่งใหญ่ จนมีคำพูดว่า “งานเดือนสิบเมืองคอน ลากพระ บ้านดอน (สุราษฎร์ธานี) ฉลองรัฐธรรมนูญเมืองตรัง”

ประเพณีการแห่ผ้าขึ้นธาตุ ในวันมาฆบูชา และวันวิสาขบูชา ปีละ 2 ครั้ง ในวันดังกล่าว ประชาชนในจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดใกล้เคียง ก็จะเดินทางมาร่วมประเพณีการแห่ผ้าขึ้นธาตุ กล่าวคือ ร่วมกันจัดหาผ้าย้อม สีเหลือง ต่อเป็นผืนยาว แล้วเข้าขบวนแห่เวียนรอบเจดีย์องค์พระธาตุ ที่ วัด พระมหาธาตุวรมหาวิหาร เมื่อแห่เสร็จแล้ว ก็นำผ้าไปหมอบองค์พระธาตุ (<http://archive.clibpsu.ac.th>)

งานดังกล่าวแล้ว ในสมัยที่ผู้เขียนยังเป็นเด็ก ก่อนปีพ.ศ. 2500 ชาวนอก ชาวนอกเขา ชาวเล ได้เดินทางมาทำบุญและพักที่วัดหรือบ้านญาติ บ้านเกลอ ส่วนชาวเหนือก็ล่องเรือเหนืกลงมาทำบุญ

แล้วจอดเรือเหนือไว้ที่วัด ขายนา วัดโคกธาตุ วัดท้าวโคตร วัดสวนหลวง หรือวัดอื่นๆ ตามเส้นทางแม่น้ำ ลำคลอง นอกจากพักที่วัดแล้วยังพักบ้านญาติ บ้านเกลือเขตริมแม่น้ำลำคลอง

การเป็นเกลือ ทำให้เกิดความอบอุ่น ปลอดภัยในการเดินทางรอนแรม ไปต่างถิ่น เพื่อปฏิบัติภารกิจต่างๆ ดังนั้น จึงมีการผูกเกลือ หรือเป็นเกลือไว้ เพื่อความอบอุ่น ปลอดภัย และเสริมสร้างบารมี

การสร้างระบบเครือข่ายทางสังคม อาจใช้ระบบเครือญาติ ผีอินุ้ยใน กรณีเป็นญาติ แต่ชาวบ้านต้องใช้ระบบเพื่อน ถ้าให้สนิทมากกว่าเพื่อน คือ “การเป็นเกลือ” เพราะมีพ่อ แม่ และญาติของทั้งสองฝ่ายเข้ามารับรู้และ เกี่ยวข้องด้วย

4.3 ประโยชน์ของเกลือในด้านการเมืองการปกครอง

การติดต่อในทางการเมือง การปกครอง ระหว่างรัฐกับชาวบ้าน เป็นสิ่ง จำเป็น การเดินทางจากหมู่บ้านเข้าสู่เมืองบางครั้งต้องการที่พักอาศัย จึง จำเป็นต้องพักวัด หรือบ้านของเกลือ กรณีของขุนพิบูล เปรมประดิษฐ์ (พ.ศ. 2439-2475) (www.phipuncity.go.th<riyapan) แขวงพิบูล อำเภอนาง มา ติดต่อราชการที่มณฑลนครศรีธรรมราชด้วยขบวนช้าง แล้วมาพักที่บ้านหมื่น เทพสิริ หน้าวัดท้าวโคตร ได้ผูกช้างไว้ที่วัดหัวไตร (วัดร้าง) เด็กๆ ใกล้เคียงไป เล่นกับช้าง โดนช้างเตะเบาๆ เด็กไม่ตาย แต่ขาพิการ เราจึงเรียกเด็กคนนั้นว่า “แสงช้างเตะ” (นางบุญขึ้น ชูชาติ, เล่าให้ฟังเมื่อประมาณ พ.ศ. 2498)

ในการหาเสียงเลือกตั้งยุคประชาธิปไตย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของ นครศรีธรรมราชหลายคน แต่ตัวอย่างที่เด่นชัดคือ นาย จำรัสเนตร ส.ส. หลายสมัยระหว่าง พ.ศ. 2480-2500 (<http://th.m.wikipedia.org/wiki/> สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ใช้ระบบเครือญาติ เพื่อน และเกลือ ในการหาเสียงเลือกตั้ง โดยใช้เงินลงทุนน้อยที่สุด นอกจากนี้ “ครู ” ยังใช้วิธีการหาเสียงโดยใช้ฐานของเกลือช่วยเหลือแบบง่ายๆ เข้าถึงชาว บ้าน เช่น ผู้สมัครรับเลือกตั้งคนอื่น จัดภาพยนตร์ให้ชาวบ้านชมในสนาม โรงเรียน หรือกลางทุ่งนา ครูแจกได้ (เชื้อเพลิงจุดไฟเพื่อใช้แสงนำทาง) นอกจากนี้ยังใช้คำพูดง่ายๆ ในการหาเสียงเลือกตั้งเป็นกลอนหนึ่งตะลุมว่า

“ฉับพลึงตุ้งๆ พ่อลุงทำบ่าว ลูกขึ้นแต่เช้า กินข้าวแล้วไป ตั้งอกตั้งใจ ใส่บัตรครู ”

การเลือกตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ระบบเกลือ ก็มีสำคัญในการ สนับสนุน เมื่อดำรงตำแหน่งแล้วก็ได้ช่วยกันและร่วมมือกันทำงาน เพราะภาระการปราบปรามโจรผู้ร้ายต้องใช้การข้ามเขตแดน การปกครอง ดังนั้น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ต่างพื้นที่จึงเป็นเกลือกกัน เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งในเรื่องส่วนตัวและราชการ

ในระบบการผลิตแบบเลี้ยงตัวเอง การค้าขายมีน้อยในหมู่บ้านชนบท ขาดระบบการขนส่ง และสิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทาง (Facilities) เช่น โรงแรม ร้านอาหาร ฯลฯ แต่ยังมีการเดินทางระหว่างหมู่บ้านกับเมือง ดังนั้น ระบบเกลือ เครื่องมือ และเครื่องมืออื่น ๆ จึงมีคุณค่าและประโยชน์ในทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และการปกครอง

เกลือ คือ สถานภาพอย่างหนึ่งของคนในสังคมที่ไม่ใช่ระบบเครื่องมือ แต่ต้องการมีสายสัมพันธ์ต่อกัน ฝืนนี้ คือ ความผูกพันทางเครื่องมือฝ่าย หญิง และมีกฎข้อห้ามให้สอดคล้องกับระบบนิเวศภูเขาที่ห่างไกลทะเล ขาด การคมนาคม สังคมชาวบ้านยังยึดติดในระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ ฝืนนี้ จึง มีบทบาทสำคัญในบางพื้นที่ เช่น “ชาวนอกเขา”

5. การสิ้นสุดของการผูกเกลือ

การสิ้นสุดของการผูกเกลือ เกิดจากปัจจัยสำคัญ 4 ประการ ได้แก่

- 5.1 การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ
- 5.2 การพัฒนาการคมนาคม
- 5.3 การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) ในการเดินทาง
- 5.4 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม

5.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ

การทำสนธิสัญญาเบาว์ริง กับอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 (ค.ศ. 1855) ทำให้รัฐบาลสยามต้องเลิกระบบผูกขาดสินค้าของหลวง (Royal Monopoly) ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ต้องเปิดประเทศค้าขายอย่างเสรี รับระบบทุนนิยม (Capitalism) เข้ามาเป็นนโยบายหลักทางด้านเศรษฐกิจของประเทศ ระบบทุนนิยมต้องการระบบกรรมสิทธิ์ แรงงานเสรี ราคาสินค้าขึ้นอยู่กับกลไก ของราคา และรัฐบาลต้องสร้างปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต (Infrastructure) เช่น การคมนาคม ระบบสาธารณูปโภค ระบบชลประทาน เพื่อตอบสนองการ ผลิตในระบบทุนนิยม

ระบบทุนนิยม ในทางปฏิบัติและขาดคุณธรรม ทำให้เกิดการผูกขาด การขูดรีดมูลค่าส่วนเกิน และแรงงานส่วนเกิน เกิดชนชั้นการแสวงหากำไร นายทุน และชนชั้นผู้ใช้แรงงาน

ในประเทศไทย หลังจากการใช้ระบบทุนนิยม ใน พ.ศ. 2398 แล้วก่อให้เกิดการเลิกทาส เลิกไพร่ เพื่อให้เกิดแรงงานเสรี มีการสร้างปัจจัยพื้นฐาน ในการผลิต การปฏิรูปการเงิน การคลัง การศึกษาและรับวัฒนธรรมตะวันตก การทำให้ประเทศไทยเป็นแบบวัฒนธรรมตะวันตก (Westernization) จึงเกิด ขึ้นทั้งระบบการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ระบบ

การผลิตได้เปลี่ยนแปลงจากระบบการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง หรือ ระบบการผลิตเพื่อยังชีพ เป็นระบบการผลิตเพื่อขายอย่างช้าๆ และแทรกซึม จากเมืองสู่หมู่บ้าน

ในกรณีของนครศรีธรรมราช และจังหวัดใกล้เคียง ระหว่าง พ.ศ. 2442-พ.ศ. 2500 ได้เกิดระบบตลาดขายสินค้า โดยมีคนจีนเป็นนายทุน ตาม ตัวอำเภอหรือตำบลที่เป็นชุมทางการเดินทาง เกิดอุตสาหกรรมเพื่อขาย วัตถุดิบ หรืออุตสาหกรรมขั้นต้น ด้านเหมืองแร่ โรงสีข้าว ยางพารา โดยนายทุนส่วนใหญ่เป็นคนจีน (พูนศักดิ์ ชานิกโรประดิษฐ์, 2537: 35-42 และ ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2531: 25-31)

สำหรับคนไทย บางคนก็เริ่มเปลี่ยนสถานภาพตนเองจากเกษตรกร ระบบการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองเป็นเกษตรกรในระบบการผลิตเพื่อขาย เกิด “ชนชั้นผู้ขายแรงงาน หรือแรงงานรับจ้างผู้ไร้สมบัติ เกษตรกร หรือชาวนาบางคนเปลี่ยนสภาพตัวเองไปเป็นพ่อค้า แม่ค้า การซื้อขายการจ้างแรงงานได้เกิดขึ้นในหมู่บ้านอย่างช้าๆ (ศิริพันธ์ บุญโสธรสถิต, 2526: 239-243 และ ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2526: 244-255)

หมู่บ้านค่อยๆ เริ่มเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อใช้เองและร่วมกันผลิต เป็นการผลิตเพื่อขาย และเกิดแรงงานรับจ้างแทนการลงแขก เครื่องอุปโภค บริโภคจากตลาด จากโรงงาน เข้ามาแทนที่ผลผลิตเพื่อใช้เอง เงินตราเป็นปัจจัยสำคัญในการแลกเปลี่ยน คนจึงต้องทำงานเพื่อแสวงหาเงินตรามากขึ้นในการแสวงหาปัจจัย 4

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ จึงส่งผลต่อสังคม วัฒนธรรมของคนให้มีความคิด และพฤติกรรมแตกต่างไปจากเดิม ความเป็นเพื่อน ความเป็นเกลอ ความ ขาดแคลน ความอดอยากอาหาร ลดน้อยลงไป ปัจจัยทางเศรษฐกิจจึงเป็น เหตุผลหนึ่งทำให้เกลอและผิอี่นุ้ยต้องจางหาย เพราะหมดสิ้นความสำคัญลง อย่างช้าๆ ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

5.2 การพัฒนาการคมนาคม

เมื่อญี่ปุ่นเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2439-2488) ในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2441 ประเทศไทยได้เป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น และยอมให้ กองทัพญี่ปุ่นเข้ามาอยู่ในประเทศไทย กองทัพญี่ปุ่นได้สร้างทางรถยนต์ และ สนามบินหลายแห่งเพื่อประโยชน์ในด้านการทหาร เช่น สร้างถนนจากบ้านหัว ถนนไปสู่ปากพนัง สร้างสนามบินท่าแพที่จังหวัดนครศรีธรรมราช สร้างสนามบินที่ตำบลหัวเตย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี สร้างทางรถไฟสาย ชุมพร-กระบี่-คลองละอุ่น (www.manager.co.th-south>viewnews)

สนามบินและเส้นทางรถยนต์ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลไทยได้พัฒนาเป็นระบบการขนส่งของประเทศ

โครงการสร้างทางหลวง 4 ปี (พ.ศ. 2495-2498) และโครงการสร้าง ทางหลวง 5 ปี (พ.ศ. 2499-2503) ได้เริ่มก่อสร้างถนนเชื่อมระหว่างจังหวัดต่อจังหวัด และระหว่างจังหวัดกับอำเภอ (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ค.ศ. 6202/8.7/45 เรื่องแถลงผลงานตามโครงสร้างทางหลวง 8 ปี)

ดังนั้นก่อน พ.ศ. 2500 จึงมีเส้นทางรถยนต์เชื่อมระหว่างจังหวัด นครศรีธรรมราชกับจังหวัดพัทลุง ตรัง พังงา และภูเก็ต ในจังหวัด นครศรีธรรมราชก็ได้พัฒนาถนนญี่ปุ่น บ้านหัวถนน-ปากพนังให้ดีขึ้นแล้วสร้าง ถนนไปถึงอำเภอร่อนพิบูลย์และทุ่งสง เริ่มขยายถนนจากบ้านหัวถนนไปทางใต้ ผ่านบ้านชะเมา เข้าสู่อำเภอเชียรใหญ่ อำเภอหัวไทร เพื่อเชื่อมต่อกับ จังหวัดสงขลาจนสำเร็จในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 และที่ 2 (พ.ศ. 2504-2514) และในระยะเวลาตามแผนพัฒนาฯ ดังกล่าวได้ ขยายถนนจากตัวเมืองนครศรีธรรมราช ต่อไปยังอำเภอลานสกา อำเภอพรหมคีรี อำเภอฉวาง ต่อมาแยกออกเป็นอำเภอนาบอน และอำเภอพิปูน นอกจากนี้ได้มีถนนเลียบริมชายฝั่งทะเล จากตำบลท่าแพผ่านอำเภอท่าศาลา อำเภอสิชล และอำเภอขนอม เชื่อมต่อไปยังจังหวัดสุราษฎร์ธานี และชุมพร

หลังแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515- 2519) จังหวัดนครศรีธรรมราช และภาคใต้จังหวัดอื่นๆ ได้มีถนนเชื่อม ระหว่างจังหวัดต่อจังหวัด และจังหวัดกับอำเภอ และตำบลต่างๆ ที่สำคัญเกือบทั่วถึง

การขนส่งทางรถยนต์หรือทางหลวงทำให้ประชาชนเดินทางสะดวก รวดเร็วกว่าทางเรือ ทางรถไฟ และการเดินเท้า จึงทำให้การพักผ่อนที่วัด บ้าน ญาติ หรือบ้านไกลหมดความสำคัญและลดน้อยลงไป

นอกจากนี้ การขนส่งทำให้เกิดระบบการตลาด และการขนส่งสินค้าสู่ ตลาดสะดวก รวดเร็วขึ้น การเดินทางมาร่วมพิธีงานบุญในเทศกาลต่างๆ ก็ สามารถไปเข้าเย็นกลับ การพึ่งพาอาศัยในระบบเครือญาติ และระบบเกลอจึง ลดน้อยลงและหมดความสำคัญ

ดังนั้นระบบการขนส่ง ซึ่งเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจ จึงมีส่วนสำคัญทำให้การเป็นเกลอต้องสูญหายไป

5.3 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก (Facilities หรือ Amenities)

สิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทาง หมายถึง ที่พัก (Accommodation) ประเภทต่างๆ เช่น โรงแรม โมเทล รีสอร์ท เกสต์เฮาส์ ฯลฯ ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ป้ายบอกทาง หรือสถานบริการอื่นๆ ในการเดินทาง

การเกิดขึ้นของโรงแรม ที่พักในตัวเมือง และต่างอำเภอ เพื่อตอบรับกับ การเดินทางเพื่อธุรกิจและการท่องเที่ยว ทำให้การพึ่งพาบ้านไกล บ้านญาติ และวัดลตน้อยลง คนเดินทางส่วนหนึ่งจึงพักในโรงแรมแทนสถานที่ดังกล่าวแล้ว

การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในเรื่องที่พักประเภทหอพัก บ้านเช่า เกิดขึ้นในตัวเมืองและอำเภอต่างๆ ดังนั้นบุตรหลานที่มาศึกษาเล่าเรียนในตัว เมืองหรือสถานศึกษาที่ห่างไกลจากหมู่บ้าน ก็เข้าบ้าน เข้าหอพัก ทำให้พัก อาศัยบ้านญาติ บ้านไกล และวัดลตน้อยลง จึงส่งผลให้ความจำเป็นในการ ผูกไกล ผูกโยด ลดน้อยลงด้วย เพราะสิ่งอำนวยความสะดวกดังกล่าวแล้ว ทำให้วัฒนธรรมคนเปลี่ยนแปลง

5.4 การเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม

ระบบทุนนิยมภายใต้สนธิสัญญาเบาว์ริงที่อังกฤษทำกับสยามใน พ.ศ.2398 นอกจากทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจทุนนิยมแล้ว ยังก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง การปกครอง และวัฒนธรรมเป็นกระบวนการ ต่อเนื่องติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน การปฏิรูปการปกครอง การปฏิรูปกฎหมาย การสร้างปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต (Infrastructure) การเลิกทาส การเลิกไพร่ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 หรือแม้แต่ยุค "มาลानาชาติ" สมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2482-2488) ก็เป็นกระบวนการ สร้างชาตินิยม แต่ก็ทำลายวัฒนธรรมไทยเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมไทยให้ เป็นแบบตะวันตก ทั้งรากฐานของวัฒนธรรมโบราณ

ดังนั้น โครงสร้างของวัฒนธรรมไทย จึงมีอยู่ 3 ระบบ คือ ระบบสูงสุด วัฒนธรรมตะวันตก ระบบรองลงมา คือ วัฒนธรรมหลวงของไทย และชั้นล่าง สุด คือ วัฒนธรรมราษฎร์ หรือวัฒนธรรมชาวบ้าน ถ้าห่างไกลเมือง ความ เจริญแบบตะวันตกมากๆ ก็เป็นวัฒนธรรมชายขอบ

เมื่อวัฒนธรรมตะวันตกเหนือกว่าวัฒนธรรมหลวง และวัฒนธรรม หลวงเหนือกว่าวัฒนธรรมราษฎร์ กระบวนการยอมรับ ผสมผสาน จึงเกิดขึ้น มากกว่าการปฏิเสธ วัฒนธรรมพื้นบ้านบางอย่างที่เป็นอัตลักษณ์ของภาคได้ เช่น เพลงบอก หนังตะลุง มโนราห์ และเกลา ก็ต้องปรับตัว โดยผสมผสานกับวัฒนธรรมตะวันตกและวัฒนธรรมหลวง บางอย่างก็มีการต่อรองในเชิง อำนาจ เช่น หนังตะลุง ในยุคข้าหลวงเทศาภิบาล ขอร้องให้หนังตะลุงพูดภาษา กลาง แต่หนังตะลุงต่อรองว่ารูปตัวตลก ขอพุด

ภาษาใต้ แต่ตัวพระ ตัวนาง หรือตัวอื่นๆ พูดภาษากลางได้ สำหรับเรื่องเกลอ ไม่มีหลักฐานการสั่งห้าม แต่เมื่อเกลอเป็นเพียงวัฒนธรรมราษฎร์ ซึ่งอ่อนแอกว่าวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งครอบงำวัฒนธรรมหลวงของไทย เกลอจึงถูกมองในมิติใหม่ว่าเป็นเพียง วัฒนธรรมชายขอบ ที่ไม่เหมาะสมในสังคมปัจจุบัน

นี่คือการมองความเสื่อมของเกลอในด้านวัฒนธรรมที่เกิดจากเนื้อใน

ของสังคม คือคนในสังคมเริ่มเบื่อเรื่องเกลอ และไม่เห็นความสำคัญของเกลอ อีกต่อไป ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมใหม่ที่สำคัญกว่านั้น และ เป็นสาเหตุต้น คือ การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเอง หรือการ ผลิตในระบบยังชีพ สู่ระบบทุนนิยม หรือการผลิตเพื่อขาย ระบบทุนนิยมเป็น ตัวกำหนดให้เกิดการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต แรงงานเสรี จึงต้อง เลิกทาส เลิกไพร่ ประกอบกับชนชั้นผู้นำ (Elite) ชื่นชมในวัฒนธรรมตะวันตก อย่างเป็นกระบวนการต่อเนื่องติดต่อกันมาจากพุทธศตวรรษที่ 25 ถึง พุทธศตวรรษที่ 26 ในปัจจุบันเป็นเวลามากกว่า 150 ปี นี่ก็เป็นเหตุสำคัญ ทำให้วัฒนธรรมพื้นบ้านเสื่อมและสูญสลาย หนึ่งในวัฒนธรรมที่เสื่อมและสูญสลายคือ เกลอ และผีอี๋นุ้ย

บทที่ 5

บทสรุป

1. บทสรุป

การศึกษาเรื่อง เกลอวัฒนธรรมชุมชนภาคใต้ ที่เลื่อนหายในต้นพุทธ ศตวรรษที่ 26 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสาเหตุของการเกิดเกลอ สถานภาพ และบทบาทของเกลอ และการสูญสลายของเกลอ การศึกษาใช้รูปแบบการ วิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) และตัวผู้ศึกษาในบางกรณีก็เป็นผู้ให้ ข้อมูลสำคัญ นำหลักฐานต่างๆ มาตรวจสอบแบบสามเส้า โดยใช้แนวคิด หรือทฤษฎีเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ เพื่อเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ระยะเวลาในการศึกษาตั้งแต่สนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 จนถึงแผน พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2510-2515) พื้นที่ใน การศึกษาเน้นเมืองนครศรีธรรมราช แต่ก็อ้างอิงถึงเมืองหรือจังหวัดอื่นๆ ที่

เกี่ยวข้องในภาคใต้

ผลการศึกษาพบว่า เกลอ คือเพื่อนรักที่ไม่ได้เป็นญาติ อายุรุ่นราวคราว เดียวกัน บุคลิกภาพ คล้ายกัน การผูกเกลอ ต้องเป็นเพศเดียวกัน อาจเกิดขึ้น จากพ่อ แม่จัดหาให้ หรือสมัครใจเอง การเป็นเกลอต้องยอมรับพ่อ แม่ ญาติ พี่น้องของฝ่ายเกลอ ว่าเหมือนพ่อ แม่ ญาติพี่น้องของเรา

สาเหตุของการเกิดเกลอ ในด้านวรรณกรรมมุขปาฐะ ได้สะท้อนเรื่อง ของการเกิดเกลอว่า มนุษย์ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เพราะในระบบนิเวศ ที่ต่างกัน ผลผลิตจึงแตกต่างกัน การอยู่ร่วมกันต้องช่วยเหลือเกื้อกูลและมีความรักสามัคคีต่อกัน

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลนอกเหนือจากวรรณกรรมมุขปาฐะ พบว่า การเกิด เกลอมาจากปัจจัยทาง ภูมิศาสตร์และการคมนาคม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และ ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม ปัจจัยทาง ภูมิศาสตร์และเศรษฐกิจ ทำให้เกิด ผลผลิตในระบบการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองที่แตกต่างกัน แต่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ในเรื่องผลผลิตที่หายาก ผลผลิตที่ผลิตในหมู่บ้านไม่ได้ หรือการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ที่แตกต่างระหว่างพลเมืองที่อาศัย บริเวณชายทะเล ภูเขา ที่ราบ และใน ตัวเมือง การขาดการคมนาคม ทางรถไฟ และรถยนต์ ก่อน พ.ศ. 2458 ทำให้การเดินทางต้องใช้การเดินเท้า เกวียน ช้าง และเรือเป็นพาหนะสำคัญ ทางรถยนต์ระหว่างจังหวัดเพิ่งเริ่มพัฒนาหลัง พ.ศ. 2490 และติดต่อมาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ปัจจัยทางจิตวิทยาสังคมตามทฤษฎีของมาสโลว์ ในเรื่องความต้องการอาหาร ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการความรัก และความมีชื่อเสียง ประกอบกับวัฒนธรรมชาวใต้ประเภท “ไม่ยอมขาย” “ยอมหักไม่ยอมงอ เป็นคนมีเหตุผล จึงทำให้เกิดวัฒนธรรม “พึ่งนายไม่ได้ ต้องพึ่งเพื่อน หรือ เกลือ” เพื่อแก้ปัญหาในด้านเศรษฐกิจ การเมือง ในระยะของการปรับตัว เข้าสู่ระบบใหม่ คือ ระบบทุนนิยมและระบบเทศบาล จนกระทั่งหลัง เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475-2500

กลุ่มเกลือ โดยเฉพาะที่นครศรีธรรมราช แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ตาม เขต ที่อยู่อาศัย คือ เกลือเมือง เกลือเขา (เกลือเหนือ) เกลือเล เกลือนา และเกลือนอกเขา

คุณค่าของเกลือ มีประโยชน์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ ได้พึ่งพาอาศัยผลผลิต ซึ่งเกิดจากระบบนิเวศ ที่แตกต่างกันในระบบการผลิตแบบเลี้ยงตัวเอง ในด้าน สังคม ก่อให้เกิดความปลอดภัย การยอมรับ ความมีชื่อเสียง ความรักสามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นอกจากนี้เกลือยังมีคุณค่าในด้านการเมือง และการ ปกครอง ในด้านพัฒนาหมู่บ้าน การปราบปรามโจรผู้ร้าย การหาเสียงเลือกตั้ง

ถึงแม้ว่าระบบเกลือ มีประโยชน์และมีคุณค่า แต่ระบบเกลือก็สูญสลาย ลงอย่างช้าๆ เพราะ การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจจากระบบผลิตเพื่อเลี้ยง ตัวเองเข้าสู่ระบบทุนนิยม ทำให้เกิดการผลัด เพื่อการค้าแทนการแลกเปลี่ยน เกิดเมือง เกิดชนชั้นพ่อค้า ที่เข้าสู่เมืองและหมู่บ้านพร้อมกับการ พัฒนาการ -ขนส่ง สร้างสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่พักแรมประเภทต่างๆ ตั้งแต่โรงแรม หอพัก บ้านเช่า จึงทำให้การพึ่งพิงบ้านเกลือค่อยๆ ลดน้อยลง พร้อมๆ กับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเข้าสู่ ระบบทุนนิยม ทำให้เงินตรา การซื้อขาย กำไร และการลงทุน มีความสำคัญมากกว่าการแลกเปลี่ยน เกลือ และระบบเครือญาติ

ในที่สุดทั้งเกลือ และผีอินุ่ย ก็สูญสลายลงอย่างช้าๆ ในปัจจุบัน พ.ศ. 2560 เกลือ อาจมีชีวิต อยู่บ้าง แต่ขาดการติดต่อ หรือติดต่อกันน้อยที่สุด เพราะระบบเศรษฐกิจ การคมนาคม สังคมและ วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงจากเดิม

2. การอภิปรายผล

ในระบบการผลิตแบบเลี้ยงตนเอง หรือระบบการผลิตแบบยังชีพ ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยการแตกหน่อของระบบทุนนิยมหลัง พ.ศ. 2398 เข้าสู่ ระบบเทศบาล (พ.ศ. 2442-2476) และระบอบการปกครองแบบ ประชาธิปไตย (พ.ศ. 2475-2500) ถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ระบบเกลียวยังคงมีความสำคัญ ระบบเกลียวยี่ นครศรีธรรมราช ขึ้นอยู่กับระบบนิเวศที่แตกต่างกัน ทำให้ผลผลิตแตกต่างกัน จึงเกิดเกลอเมือง เกลอนา เกลอเล เกลอเหนือ ลักษณะเช่นนี้เหมือนกับระบบ เกลอ เขตทะเลสาบสงขลา ซึ่งต่อแดนกับจังหวัดพัทลุงและนครศรีธรรมราช ก็เกิดการพึ่งพิงของเกลอเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ ปัญหาเรื่องโจรผู้ร้ายหรือ ความปลอดภัยในชีวิต การมีพรรคพวก ก็ทำให้เกิดระบบการผูกเกลอ ผูกโยค ดังงานวิจัยของอาคม เดชทองคำ (อาคม เดชทองคำ, 2544) ปัจจัยสำคัญทาง เศรษฐกิจก็เป็นสาเหตุหลักของการเป็นเกลอ (พูนศักดิ์ ชานิกรประดิษฐ์, 2537)

ระบบทุนนิยม มีบทบาทสำคัญต่อสังคมและวัฒนธรรมทำให้เกิดการ สูญเสียความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นชนบท เกิดความเสื่อมโทรมของสิ่ง แวดล้อมอย่างรุนแรง เกิดช่องว่างของบุคคล เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและสังคม ความสัมพันธ์ ความอบอุ่น และความเป็นปึกแผ่นของสมาชิกในครอบครัวและสังคมเสื่อมลง ระบบทุนนิยมสร้างปัญหาความ ยากจน และทำลายวัฒนธรรม (http://oknation.nationtv./blog/ban-yan/2009/07/29/entry_1)

ในส่วนองวัฒนธรรมเกลอ ซึ่งใช้ระบบการพึ่งพิงกันในทางการผลิต โดยไม่หวังผลกำไร และเงินตรา มีพันธกิจในการช่วยเหลือเกื้อกูลโดยไม่มี เวลาและข้อจำกัดในการทำงาน ระบบทุนนิยมทำให้เกิดการผลิตเฉพาะอย่าง การผลิตเพื่อขายและแลกเปลี่ยน ระบบการขนส่งและเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าทำให้ระบบการตลาดพัฒนาจากการผลิตเพื่อบริโภคสู่การผลิตเพื่อขายสถานภาพและบทบาทของเกลอจึงหมดความสำคัญ

แนวคิดในเรื่องเศรษฐกิจชุมชนของนักวิชาการหลายคน เช่น กาญจนา แก้วเทพ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร บำรุง บุญปัญญา ประยงค์ รณรงค์ และวันวร จະณู (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และวันวร จະณู, บก. 2555) หรือนักวิชาการที่เชี่ยวชาญเรื่องหมู่บ้าน เช่น นายแพทย์ ประเวศ วะสี สุเทพ สุนทรภัสสั เสรี พงศ์พิศ ต่างก็ยอมรับในเรื่องวัฒนธรรมชุมชน ความสามารถในการบริหารจัดการของชาวบ้านและภูมิปัญญาชาวบ้านในการปรับปรุงพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ

การรวมพลังของชาวบ้าน ถึงแม้ว่าชาวบ้านมีวัฒนธรรมชุมชนที่เข้ม แข็งเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง แต่เป็นการรวมตัวทางด้านเศรษฐกิจ หรือระบบ การผลิตของหมู่บ้านเพื่อต่อสู้กับระบบทุนนิยม มิให้ทุนนิยมเอารัดเอาเปรียบ มากกว่าการอนุรักษ์ปกป้องวัฒนธรรมชาวบ้าน

การต่อสู้ของชาวบ้านตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ได้เกิดขึ้นหลายหมู่บ้านในภาคใต้และประเทศไทย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องทฤษฎีหมู่บ้านโลก (Global Village) ที่ยอมรับความสัมพันธ์แบบหมู่บ้านว่า สามารถพึ่งพิงตนเอง ได้ของหน่วยย่อย อยู่รอดได้โดยไม่พึ่งส่วนอื่นๆ ทั้งนี้เพราะแต่ละหน่วยต่างๆ มีการผลิตที่ครบวงจรภายในตัวเอง แต่ในด้านจิตใจ ด้านความปลอดภัย ต้อง พึ่งพิงครอบครัว หรือหมู่บ้านที่อยู่นอกออกไปจากพื้นที่ พฤติกรรมดังกล่าวแล้วก่อให้เกิดประเพณีค่านิยมอันเป็นเอกลักษณ์ (http://art.kmutt.ac.th/ssc260/doc/global_2doc.) หรือวัฒนธรรมของหมู่บ้านที่แตกต่างจาก วัฒนธรรมหลวง

ระบบทุนนิยม จึงเป็นสาเหตุสำคัญทำให้ระบบเกลือต้องสูญสลายลง อย่างช้าๆ การรื้อฟื้นการผลิตใหม่ อาจแตกต่างไปจากเดิมบ้างตามบริบทของ สังคมที่เปลี่ยนแปลง แต่ต้องเกิดขึ้นภายในหมู่บ้านเอง หรือเนื้อในของสังคม นักวิชาการด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรมชุมชน บุคคลในชุมชน หน่วยงานของรัฐ ในชุมชน หรือภาคส่วนของวัฒนธรรมราษฎร์ ต้องลุกขึ้นมารื้อฟื้น ปกป้อง ระบบเกลือ เพราะระบบเกลือถึงแม้ไม่มีประโยชน์หรือคุณค่าทางเศรษฐกิจ ใน การพึ่งพิงผลผลิตที่ผลิตเองไม่ได้หรือช่วยเหลือกันตามระบบนิเวศของ ภูมิประเทศ แต่ระบบเกลือยังมีคุณค่าในทางสังคม วัฒนธรรม จิตวิทยา การเมือง และเกื้อกูลต่อระบบเศรษฐกิจชุมชน เพราะระบบเกลือสร้างเพื่อน สร้างความรัก สร้างเครือข่ายของเพื่อน สร้างระบบจิตใจที่เอื้ออาทร เป็นมิตร คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ระบบเกลือเป็นวิธีการหนึ่งที่น่าไปสู่หลักการของ ชุมชนเข้มแข็ง และความมั่นคง ยั่งยืนยกระดับเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดความ เท่าเทียมภายใต้หลักแห่งความพอเพียงในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมของกระแสโลกและยึดหลักเศรษฐกิจชุมชนในระดับหมู่บ้าน ซึ่งผูกพันเกี่ยวโยงระหว่างหมู่บ้านด้วยระบบเกลือ

3. ข้อเสนอแนะ

ระบบเกลือ เป็นเศรษฐกิจชุมชน หรือเศรษฐกิจวัฒนธรรมที่สำคัญของภาคใต้ที่ทำให้คนในต่างพื้นที่ในสภาพภูมิศาสตร์ติดต่อกันสัมพันธ์ แต่การพัฒนาการคมนาคมทางบก จากศตวรรษที่ 26 รัฐบาลหรือกลไกของรัฐ ควรส่งเสริมฟื้นฟูระบบเกลือให้เข้มแข็งเหมือนเดิม เพราะส่งผลต่อความมั่นคงของรัฐทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ควรมีการศึกษาเรื่องเกลือจังหวัดอื่น ๆ ของภาคใต้ ตั้งแต่จังหวัดชุมพรถึงนราธิวาส เพราะการผูกเกลือของภาคใต้มีทุกจังหวัด มิได้ขึ้นอยู่กับศาสนา แต่ขึ้นอยู่กับท้องถิ่นของวัฒนธรรมภาคใต้ที่มีความหลากหลายทางโครงสร้างของระบบนิเวศที่แตกต่างกัน ส่งผลให้เกิดระบบเศรษฐกิจชุมชนที่ต้องพึ่งพิงอิงกันมิใช่เฉพาะในอดีต แต่รวมถึงปัจจุบันและอนาคต

บรรณานุกรม

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศศ.0202/8.7/145 เรื่อง แลกผลงานตามโครงการ

สร้างทางหลวง 8 ปี

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. จากประวัติศาสตร์หมู่บ้านสู่ทฤษฎีสองระบบ. พิมพ์ครั้งที่ 2

สถาบันราชภัฏสุรินทร์, 2548

_____. ประวัติศาสตร์การปฏิวัติอุตสาหกรรมเปรียบเทียบ. พิมพ์ครั้งที่ 4

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2563

_____. แนวทางและวิธีวิจัยสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2547

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ กิตติ ตันไทย บก. วัฒนธรรมและเศรษฐกิจชุมชนภาคใต้.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2560

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ พรพิไล เลิศวิชา. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2537.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ วันวรร จะนู, บก. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย. กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2555.

ชูสิทธิ์ ชูชาติ. ข้อเสนอแนะเบื้องต้นในการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ หมู่บ้านของ

ชาวนครฯ และลานนาไทย. ในรายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์

นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 2 ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ และสังคมของ

นครศรีธรรมราช. วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช. 2526.

_____. พ่อค้าวัวต่าง ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย

พ.ศ. 2398-2503. ทุนอุดหนุนการวิจัย กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ

เชียงใหม่ : โรงพิมพ์แสงศิลป์, 2546.

ณรงค์ นุ่นทอง. นครศรีธรรมราช ในสมัยการจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล.

ในรายงานสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 2.

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคมของนครศรีธรรมราช.

วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2526.

ดิเรก พรตตะเสน. ประวัติศาสตร์จากวรรณกรรมมุขปาฐะ. ในรายงานการสัมมนา

ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 3. ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช

จากภาษาและวรรณกรรม. วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2528

- บุญเพรง บ้านบางพูน. ศรีธำพลังชุมชน. กรุงเทพฯ : สมาคมทอริกแห่งประเทศไทย
เพื่อการพัฒนา, 2527
- พูนศักดิ์ ชานิกิประดิษฐ์. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนบ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกของไทย
(นครศรีธรรมราช) พ.ศ. 2535-2504. พจนอดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กระทรวงศึกษาธิการ, 2537.
- ไพโรจน์ คงศักดิ์. เมืองเชียงใหม่กับโลกาภิวัตน์ที่หลากหลาย. สังคมศาสตร์. ปีที่ 32
ฉบับที่ 1/2563 (มกราคม - มิถุนายน) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ภูวดล ทรงประเสริฐ. วิวัฒนาการของนายทุนจีนในนครศรีธรรมราช. ในรายงานการสัมมนา
ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 4. ศิลปวัฒนธรรมนครศรีธรรมราชกับ
การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของนครศรีธรรมราช.
วิทยาลัยครุ นครศรีธรรมราช, 2531.
- วันณาสัน นุ่นสุข. พัฒนาการของบ้านเมืองบนหาดทรายแก้ว นครศรีธรรมราช จาก
หลักฐานทางโบราณคดี. นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยราชภัฏ
นครศรีธรรมราช, 2559.
- วิเชียร ณ นคร. ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชจากวรรณกรรมมุขปาฐะ. ในรายงาน
การสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 3.
ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชจากภาษาและวรรณกรรม.
วิทยาลัยครุ นครศรีธรรมราช, 2528.
- ศิรินทร์ บุญโสธรสถิตย์. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชนบทภาคใต้ฝั่งตะวันออกภายหลัง
สนธิสัญญาบาวริง พ.ศ. 2398. ในรายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์
นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 2 ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคมของ
นครศรีธรรมราช. วิทยาลัยครุ นครศรีธรรมราช, 2526
- อาคม เดชทองคำ. ผูกโยด (วิถีและพลังของการผูกเกลอ ผูกดองและขนบธรรมเนียม
อุปถัมภ์). โครงการ “โครงสร้างและพลังวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา”
ของ เมธีวิจัยอาวุโส ศาสตราจารย์สุธีวงศ์พงค์ไพบูลย์ โดยการสนับสนุนของ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เมษายน 2544
- ChatthipNartsupha and SuthyPrasartset. The Political Economy of Siam 1851-1910.
The Social Science Association of Thailand, 1981.

Ingram, James C. Economic Chang in Thailand Since 1850-1970. Standford University, Press, 1971.

Krader, Lawrence. The Asiatic Mode of Production. Assem, The Netherlands, Van Gorcum and Comp. B.V., 1975.

arts.kmutt.ac.th/scc260/doc/global_2doc

oknation.nationtv.>Sp_Report>entry_1

http://archiv.clib.psc.ac.th>page

http://share.psu.ac.th/blog/thamstory/5662.

http://jamtrang.com/detail_page.php?sub_id=605

http://www.tatc.ac.th/files/110528099292991_1301090110327.pdf

[http://lotusob2.wordpress.com/2010/08/15 ทฤษฎีบุคคลิกภาพของคาร์_8/](http://http://lotusob2.wordpress.com/2010/08/15_ทฤษฎีบุคคลิกภาพของคาร์_8/)

http://thaiarc.tu.ac.th/folktales/southen/story2.

http://books google.co.th/books?isbn=0271044055.

http://th.m.wikipedia.org/wiki/ลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์.

http://th.m.wikepedia.org/wiki/สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครศรีธรรมราช.

www.nakonsithamarat.go.th/web52/history.php.

www.phipuncity.go.tah/riyapan.

www.manager.cot.h>south>viewnews.

www.sca.ro.th/databases/siamrarebooks/main/index.php./history/2012.

www.tri.chula.ac.th/triresearch/south.html.ทางรถไฟสายใต้.

mkpayap.payap.ac.th/course/mk210/f4.1htm.

www.goodreads.com>Aristotle>Qoutes.

www.philosopsy.cmru.ac.th

www.pridi.or.th/สนธิสัญญาเบารี่ริง.

สัมภาษณ์

จรัญ เงินแก้ว. ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา.

(บ้านเดิม อำเภอปากพนัง อำเภอนครศรีธรรมราช).

นาฏชนก จรกิจ. บ้านขุนทะเล อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ประคอง แป้นรอด. บ้านห้วยพริก อำเภอดง จังหวัดนครศรีธรรมราช

มาลี ชูชาติ. บ้านน้ำฉา อำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี

วรรณเพ็ญ ชูชาติ. 199/228 บ้านหนองจ่อม ตำบลหนองจ่อม อำเภอสนทราย

จังหวัดเชียงใหม่ (ภูมิลำเนาเดิมจังหวัดสุราษฎร์ธานี)

วีระ ชันธจิรวุฒน์. ตลาดสุไหงปาดี อำเภอสุไหงปาดี จังหวัดนราธิวาส

สนิท แป้นรอด. บ้านทุ่งเตา อำเภอบ้านนา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

เสาวคนธ์ โสพรรณรัตน์. บ้านหน้าเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

โสฬส เมฆมุสิก. ตลาดล่าง บ้านดอน อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

อารีย์ เพชรยุต. ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์กรุงเทพฯ

(ภูมิลำเนาเดิมจังหวัดนครศรีธรรมราช)